

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Příprava dětí z dětských domovů na samostatný život

Vypracoval: Barbora Jasanská
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2020

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 10-07-2020

.....

Barbora Jasanská

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat PhDr. Olze Vaněčkové za její cenné rady a pomoc při zpracování mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat informantům při pomoci s tvorbou mé praktické části. A nakonec bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za jejich podporu.

ABSTRAKT

Autorka bude ve své bakalářské práci mapovat, zda a jak probíhá příprava dětí z dětských domovů na jejich samostatný život. V teoretické části budou zpracovány základní teoretické poznatky, týkající se významu rodiny pro socializaci a správného vývoje dítěte a konfrontovány se situací, kdy rodina rezignuje na péči o dítě a tuto roli přebírá stát. Bude zde popsána legislativa týkající se náhradní rodinné péče. Praktickou část práce bude tvořit případová studie dětského domova, cílem bude hlouběji prozkoumat a ukázat, jak jsou děti připravovány na samostatný život, a případně porovnat, zda se tyto postupy odlišují od minulosti. V rámci případové studie budou použity jako hlavní metody dotazování a analýza dat. Výběrový soubor budou tvořit děti a zaměstnanci konkrétního dětského domova.

Klíčová slova: adaptace, dětský domov, příprava, ztráta

ABSTRACT

The author in her bachelor's thesis will map whether and how children from children's homes are being prepared for their own lives. In the theoretical section, basic theoretical knowledge about the importance of the family for socializing and the proper development of the child and confronted with a situation where the family resigns from childcare and the state assumes this role, will be processed. Legislation on surrogacy will be also described here. The practical part of the work will be a case study of the children's home, the aim will be to deeply examine and show how children are prepared for independent life and eventually compare whether these practices are differed from the past. The methods of inquiry and data analysis are used for data collection. The facultative sample will consist both children and employees of a specific children's home.

Keywords: adjustment, children's home, loss, preparation

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. RODINA.....	10
1.1 POJEM RODINA.....	10
1.2 FUNKCE RODINY	11
1.2.1 Domov.....	12
2. RODINA DLE FUNKČNOSTI	14
2.1 FUNKČNÍ RODINA	15
2.2 PROBLÉMOVÁ RODINA.....	15
2.3 DYSFUNKČNÍ RODINA.....	16
2.3.1 Zanedbávané dítě	17
2.3.2 Týrané dítě.....	18
2.4 AFUNKČNÍ RODINA.....	18
2.5 VLIV DYSFUNKČNÍ RODINY NA DÍTĚ	19
2.5.1 Deprivace	19
3. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	21
3.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	22
3.1.1 Adopce (osvojení)	22
3.1.2 Pěstounská péče	23
3.1.3 Poručenství	23
3.2 RIZIKA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	24
4. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	25
4.1 PRÁVNÍ RÁMEC PROBLEMATIKY	26
4.2 ÚSTAVNÍ PÉČE	26
4.2.1 Sociálně-právní ochrana dětí a mládeže.....	27
4.2.2 Typy ústavní péče	27

4.3 DĚTSKÉ DOMOVY	28
4.3.1 Vychovatel v dětském domově	29
4.4 ZÁKLADNÍ PŘÍPRAVA NA BUDOUCÍ ŽIVOT DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ.....	30
PRAKTICKÁ ČÁST	33
5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM	33
5.1 CÍLE ŠETŘENÍ.....	33
5.2 METODA SBĚRU DAT	33
5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	34
5.4 PŘÍPADOVÁ STUDIE	36
5.4.1 Dětský domov Mariánské Lázně	39
5.5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ	40
5.5.1 Charakteristika účastníků při rozhovoru	40
ZÁVĚR	43
POUŽITÁ LITERATURA	45
INTERNETOVÉ ZDROJE	48
SEZNAM PŘÍLOH.....	49

ÚVOD

Dané téma jsem zvolila, jelikož mám s prostředím dětských domovů vlastní zkušenost. Sice ne v podobě přímé zkušenosti bydlení v dětském domově, ale v mladším věku jsem navštěvovala dětský domov téměř každý den po několik let jako host. Tato možnost se mi naskytla díky pracovní pozici mé matky v dětském domově. Viděla jsem děti si hrát, učit se, jíst a společensky se bavit, v prostředí, které je spíše jen jejich náhradním domovem, ale u některých se stalo jejich plnohodnotným domovem. Dalším důvodem je zájem o tuto tematiku díky zaměření vysokoškolského studia a lákavé možnosti v dětském domově pracovat a pomoci tak dětem, které to potřebují.

Cílem práce je více objasnit danou problematiku věci. Svou prací bych chtěla danou tematiku více přiblížit okolí, ať už by to bylo samotným přečtením práce či jen hlubšímu porozumění pro mě samotnou. V dnešní době je i přes zlepšení dané situace stále dětský domov vnímán obecně jako něco špatného. Jak pro děti, které z něj pocházejí v oblasti předsudků, tak i co se týče obecných názorů na dětský domov.

Děti, které žijí v dětském domově mohou být díky neznalosti lidí v jejich okolí terčem posměchu nebo přehnané lítosti. Ani jedna z těchto věcí není pro dané dítě dobrá. Proto bych tuto situaci chtěla změnit alespoň v mém nejbližším okolí. Protože dle mých zkušeností může být opak pravdou.

Práce bude obsahovat v teoretické části základní poznatky z oblasti rodiny a její funkce, rodiny a jejího rozdělení funkčnosti dle společnosti a právních norem a následný vliv špatně fungujících rodin. V teoretické části práce budou také poznatky o náhradní rodinné péči, formy náhradní rodinné péče a ústavní problematika dané oblasti.

Cílem praktické části je hlubší prozkoumání přípravy dětí z dětských domovů na samostatný život. Případová studie probíhala v konkrétním dětském domově v Mariánských Lázních. V práci jsou použity metody dotazování a analýza dat. Dotazy budou kladeny ředitelce dětského domova a jednomu z vychovatelů, dále pak dítěti, které navštěvuje dětský domov a čeká ho život mimo „pohodlí“ domova a také mladému člověku, který tímto konkrétním dětským domovem již prošel.

Doufám, že práce bude přínosem hlavně pro mě a mé budoucí profesní zaměření, ale z velké části i pro každého, kdo se o tuto tematiku zajímá a chtěl by se o ní dozvědět něco více.

1. RODINA

Ačkoli právní řád České republiky neobsahuje legální definici rodiny, lze konstatovat, že za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím. Této formě rodinného soužití potom věnuje zvláštní pozornost a poskytuje jí ochranu (Lovasová, 2006, s.5).

Podle Matějčka je rodina nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla již v pradávných dobách, kdy byl člověk ještě na začátku svého vývoje. Rodina vznikla především z přirozeného pohlavního pudu, ale také z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat na život (Matějček, 1994).

Rodina, jež zmiňují sociologové, je malá společenská skupina. Každý vztah mezi členy této skupiny má svůj řád a pravidla. Rodiče a děti by měli mít mezi sebou určitou společenskou podobu. Jde především o to, co od dítěte rodiče chtějí a co vůči němu cítí, a to by nemělo být podáváno odpudivě nebo složitě, ve skrytých náznacích nebo s falešnými city (Matějček, 1986).

Matoušek o rodině říká, že odjakživa existuje především proto, aby lidé mohli správně pečovat o své děti. Rodina je obzvláště biologicky významná pro udržení lidstva, je ale také základní jednotkou každé lidské společnosti. Vytváří člověka nejen jako živočicha, ale také mu usnadňuje začlenění do jeho kultury a společnosti. Rodina také spojuje generace, vytváří mezi nimi propojení a opravdové pouto (Matoušek, 1997).

1.1 POJEM RODINA

Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí (Matoušek, 2003, s. 183).

Slovník sociální práce definuje rodinu v užším, tradičnějším pojetí, jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků. V širším pojetí, především v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která tráví svůj čas spolu, díky vzájemné náklonnosti.

Máme rodinu nukleární, která je dvougenerační. Poté je rodina orientační, která je založená nejčastěji sňatkem nebo tím, že má vlastní děti. Rodina je konzervativní instituce. v průběhu novověku však rodina řadu svých funkcí předala státu a stala se sama na státu závislejší. Jejimi hlavními funkcemi jsou nadále výchova dětí a emocionální podpora.

Ve vyspělých zemích západního světa se v rodinách od šedesátých let 20. století objevují následující trendy: klesá počet dětí, roste věk uzavření prvního sňatku, roste počet rozvodů vzhledem k počtu sňatků a počet nesezdaných soužití, roste počet matek samoživitelek i počet rodin dobrovolně bezdětných, stoupá počet lidí žijících v dalších netradičních formách rodiny atd. Tyto změny jsou důsledkem moderní kultury, v níž má vysokou hodnotu individuální svoboda a nejvýhodnější uplatnění na trhu práce (Matoušek, 2003).

Matoušek říká, že mluví-li se o rodině, máme sklon si ji představovat jako tzv. úplnou nukleární rodinu (otce, matku a děti). Většina lidí má představu, že takto vypadá převážná část rodin. Opak je pravdou. Odhadem je v naší populaci úplné nukleární rodiny jen třetina a pouze pětina všech domácností. Většinu tvoří lidé, kteří žijí sami nebo jen s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří, či čtyř generací v různých variantách (Matoušek, 1997).

Rodina každému jedinci umožňuje, aby v ní nalézal podporu, identifikoval se jako samostatná bytost a zároveň mu dává svobodu k tomu, aby si vybudoval a zachoval svou osobní jedinečnost (Matoušek, 1997).

Rodina je prakticky neoddělitelnou součástí života, proto je důležité, aby se dítěti taková součást dostávala. A pokud jeho biologická rodina v této situaci selhává, přechází na řadu náhradní rodinné instituce.

Kulturní varianty rodiny se odlišují v tom, kolik generací spolu žije, jak jsou rozděleny role dospělých, ale i v tom s kolika legitimními partnery může dospělý člen rodiny současně žít (Matoušek, 2003).

Díky tomu, současnou rodinou zmítají paradoxy. Na jedné straně se snaží být moderní (např. v minimalizovaném počtu dětí v rodině), a na druhé straně udržuje některé tradiční rodinné hodnoty, které tvoří optimální výchovné prostředí (stabilita svazku, jasné role v rodině, identita a sounáležitost rodiny apod.) (Škoviera, 2007).

1.2 FUNKCE RODINY

Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát (Matějček, 1994, s. 17).

Základní funkce rodiny jednotliví autoři popisují různě. Dle Výrosta a Slaměníka (1998) jsou obecně uznávané tyto:

Reprodukční funkce je nejčastějším důvodem pro založení rodiny. V poslední době se však objevuje mnohem více rodin s adoptovanými dětmi, manželství bez dětí, umělých oplodnění, rodin s odebranými dětmi, soužití dětí jen s jedním rodičem a homosexuálních párů.

Materiální funkce již také není tak významná. Slabší členové rodiny a děti jsou sice odkázáni na pomoc ostatních členů rodiny, ale systém sociálních podpor je v dnešní době lépe propracovaný.

Výchovná funkce není jen o výchově dětí, ale i o vzájemném, dlouhodobém působení členů rodiny. Tato funkce je podstatná a téměř nahraditelná. Rodinné prostředí vytváří formování postojů ke světu, blízkému okolí i sobě samému.

Emocionální funkce tvoří vztah mezi jedincem a společností. Potřeba emocionálního zázemí je nutná pro všechny věkové kategorie. Tato funkce plní také podstatnou úlohu při volbě partnera.

Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) plní tyto funkce:

- Reprodukční funkci,
- hospodářskou funkci,
- emocionální funkci,
- socializační funkci.

Každý člověk je výjimečný, na světě neexistují dva stejní lidé. Proto je jasné, že každé dítě reaguje na své vnější prostředí jiným způsobem. Rozdílně bude zpracovávat informace a rozdílně s nimi naloží. Základním kamenem zdravého vývoje člověka je uspokojení základních životních potřeb po celou dobu jeho života (Bittner a kol., 2007).

1.2.1 Domov

Domov je nesmírně vzácná a důležitá věc. Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství, šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré a zdravé utváření lidské osobnosti (Matějček, 1986, s. 175).

Pojem domova se v dětech vytváří velice brzy. Je předznamenán vlastním pojetím domova, vlastní zkušeností. Lidé jsou důležitější než místo. Lidské vztahy jsou důležitější než pohodlí. A co ve svém domově děti získaly, to mají tendenci předávat dál (Matějček, 1994).

Psychologicky domov znamená především místo, kde se dítě cítí v bezpečí. Je tu chráněno před vším neznámým a nebezpečným, co skrývá okolní svět. K charakteristice domova též patří pocit sounáležitosti a dobrého pocitu. Dítě se cítí v bezpečí, ale současně je to místo jeho prvních objevů, místo učení a poznávání, místo hezkých prožitků, místo, kde si do sytosti může vyhrát (Matějček, 1986).

Domov je tam, kde má dítě své „místo“. Nejen ve smyslu koutku na hraní, postýlky, místa u stolu a podobně, ale především tam, kde má své společenské místo. „Doma“ je tam, kam dítě patří, kde s ním počítají, kam může přijít bez velkých rozpaků, kde ho čekají, kde je přijímáno. Zde si utváří vědomí svého „já“, své společenské hodnoty.

K domovu patří i stabilita domácího řádu. Každý domov se vyznačuje trochu jiným denním programem, jiným pořádkem, jinou soustavou hodnot, jiným životním stylem (Matějček, 1986).

A všechny tyto náležitosti se dětský domov, pěstouni a další instituce náhradní rodinné péče snaží co nejlépe vynahradit pro děti, které nemají možnost toto všechno mít ve své vlastní biologické rodině.

2. RODINA DLE FUNKČNOSTI

Rodina ne vždy plní všechny základní funkce. Ty jsou dané dle základních požadavků na funkčnost rodiny společenskými a právními normami. Rodina je nemusí plnit z různých důvodů a v různé míře, jde především o poruchy socializace, výchovy či selhání členů rodiny. Problémem může být rodič, který odmítá své dítě, je špatným vzorem, je rodičem trestajícím, bez zájmu o své dítě. Celkově se dá říct, že funkčnost rodiny a její vliv na vývoj dítěte závisí na rodičovské péči.

Posouzení funkčnosti rodiny vyžaduje delší přímý kontakt s rodinou, čas a dovednosti, které se dají získat jen tréninkem (Matoušek, 2003, s. 190).

Definování funkčnosti rodiny se dělí podle těchto diagnostických kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, její sociálně ekonomická situace, dále osobnost rodičů, sourozenců vyšetřovaného dítěte a konečně zájem o dítě a péče o ně (Dunovský, 1999).

Kritéria mají pětibodovou škálu (0–4 body). Jsou to: sociálně ekonomická situace rodiny, osobnosti rodičů, zájem o dítě a péče o ně. Kritéria, která definují situaci rodiny, její poruchu či charakterizují situaci vyšetřovaného dítěte, mají škálu tříbodovou (0–2). Jsou to: složení rodiny, stabilita rodiny, sourozenci dítěte a jeho osobnost.

Konečné vyhodnocení vyplývá ze součtu všech kritérií. Tato metoda umožnila určit čtyři základní skupiny či pásma funkčnosti rodinného systému a jeho případných poruch (Dunovský, 1999, s. 106).

Jiří Dunovský pro určení funkčnosti rodiny vypracoval tzv. dotazník funkčnosti rodiny, na základě, kterého byly definovány čtyři typy rodin:

- Funkční rodina – taková rodina je bezproblémová
- Problémová rodina – rodina s menšími, snadno vyřešitelnými problémy
- Dysfunkční rodina – zde bývají vážné poruchy rodiny, ohrožující její funkci
- Afunkční rodina – rodina přestává plnit svou funkci (Lovasová, 2006).

Nejčastěji se děti do náhradní rodinné péče dostávají z rodin dysfunkčních a afunkčních.

2.1 FUNKČNÍ RODINA

Podle Dunovského (1999) je rodina s hodnocením funkčnosti rodiny 0–4 bodů rodina funkční, která je v podstatě nedotčená, je v ní zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Mezi členy rodiny panuje vzájemný respekt, podpora, členové si navzájem pomáhají, chrání se. Dítě se zde cítí v bezpečí před nepříznivým okolím. Jsou zde stanovená pravidla, která jsou dodržována, funguje zde určitý řád a spolupráce všech členů. Taková rodina uspokojuje všechny životní potřeby a má dobré vztahy jak mezi sebou, tak ke společnosti. V běžné populaci je výskyt takovýchto rodin nejčastější, až 85 %.

Psychologický slovník (2015) definuje rodinu funkční jako rodinu, ve které se nalézá úspěšné vyřešení všech problémů, které rodinu sužují. Emocionální stabilita je na kladné úrovni, vztahy mezi členy rodiny jsou vyrovnané s jejich životním cyklem. Podle psychologického slovníku je termín funkční rodina srozumitelnější než termín rodina zdravá, zdraví rodiny je velice těžké definovat jak z hlediska rodiny, tak z hlediska jednotlivých členů.

2.2 PROBLÉMOVÁ RODINA

Rodina s hodnocením funkčnosti rodiny 5–9 bodů je definována jako rodina problémová, u takovýchto rodin se mohou vyskytnout vážnější poruchy funkcí (např. socializačně výchovné funkce), ale tyto poruchy neznemožňují vývoj dítěte ani celkovou funkčnost rodiny. Vyskytnuté problémy dokáže rodina sama vyřešit a napravit převážně bez pomoci zvenčí, pokud pomoc zvenčí rodina akceptuje, jde jen o jednorázovou nebo krátkodobou pomoc. Nejčastěji jde o nezkušené mladé rodiny, které si s novým problémem neumějí poradit. Problémových rodin se v populaci vykytuje kolem 13 % (Dunovský, 1999).

Matoušek nepoužívá termín problémová rodina, ale tzv. problémový podsystém rodiny, který vyvolává vzniklé dysfunkce rodiny.

Matoušek (1997, s. 85) zmiňuje, že Ludewig (1994) definuje problémový systém jako: *Sociální systém vzniklý a udržující se kolem problému. Problém rozumí „každé téma v komunikaci, které něco hodnotí jako nežádoucí (obtížné, překážející, špatné, narušující, nevhodné atd.) a současně jako změnitelné...“* Můžeme říct, že podle této

definice problémy neexistují, pokud nejsou zmíněny a definovány v komunikaci. Samotný problém pak může určit někdo z rodiny, ale i někdo z vnějšího okruhu rodiny, např. představitel instituce poskytující rodinnou terapii nebo sociální péči. Ve většině případů problémový systém rodiny zmizí sám, nebo se vyřeší tím, že je zapomenut a není potřeba vnějšího zásahu institucí (Matoušek, 1997).

2.3 DYSFUNKČNÍ RODINA

Rodina s hodnocením funkčnosti rodiny 10–14 bodů je rodina dysfunkční. V takovéto rodině jsou vážné poruchy některých, nebo všech funkcí rodiny. Tyto poruchy ohrožují rodinu jako celek a nemají dobrý vliv na vývoj dítěte. Rodina nedokáže poruchy, či až přímo dysfunkce vyřešit sama, bez pomoci zvenčí. Spolupráce s takovou rodinou je dlouhodobá. Těchto rodin se vyskytuje kolem 2 % (Dunovský, 1999).

Nejčastěji jsou dysfunkční rodiny, které trpí alkoholismem, mají problémy s drogami, zažívají často krize, patří mezi sociálně slabé, s nezaměstnanými živiteli rodiny, či špatným příjmem, rodiny zatížené psychickými, či jinými poruchami, rodiny, kde jsou rodiče rozvedení apod. (Helus, 2015).

Rodina dítěti poskytuje vzor správného chování, učí ho, stimuluje jeho poznávací procesy a socializaci. Proto se dysfunkce může projevit zanedbáváním, rodina může dítěti předávat špatné životní role, hodnoty a normy (Vágnerová, 1999).

Život v nevhodném nebo nepodnětném rodinném prostředí představuje riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování, nebo dokonce nežádoucích osobnostních charakteristik (Vágnerová, 1999, s. 276).

Ne každý rodič má předpoklad ke správné rodičovské roli. J. L. Culbertson a C. J. Schellenbach (1992) uvádějí výzkumem zjištěný souhrn rizik, které zvyšují špatné zacházení s dítětem:

1. *Nedostatky v sociální orientaci, omezená schopnost empatie, neporozumění potřebám jiného člověka, osamělost a problémy v mezilidských vztazích.*
2. *Problematické sebehodnocení, nízká sebeúcta, nespokojenost s rodičovskou rolí.*

3. *Rizikové chování, které se projevuje nedostatečnou sebekontrolou a sebeovládáním, impulzivitou, potřebou projevit negativní city.*
4. *Špatná zkušenost z vlastního dětství: 70 % lidí, s nimiž v dětství nezacházeli rodiče přiměřeným způsobem, mělo sklon chovat se podobně (Vágnerová, 2004).*

Další rizikovou skupinou rodičů, jsou ti, kteří mají pouze základní vzdělání, či dokonce nedokončené základní vzdělání. Se vzděláním souvisí i horší kvalifikace k dobré práci, tudíž rodiče s takovýmto nízkým vzděláním mohou skončit ve špatně placeném a neuspokojivém zaměstnání, které vede k deprivaci rodiče a špatné životní situaci, která má velký vliv na dítě (Suchý a Švancar, 1972).

2.3.1 Zanedbávané dítě

Dysfunkční rodina kvůli svým problémům a špatné funkčnosti nemá tolik času, energie ani motivace k správné výchově dítěte, a proto taková situace vede k neprospívání dítěte v rodině, které může vézt až k zanedbávání péče (Bechyňová a Konvičková, 2008).

Zanedbáním se miní rodičovská nevšímavost vůči podstatným potřebám dítěte – rodiče nereagují na zřetelné signály nouze nebo deprivace svých dětí (Matoušek, 1997, s. 98).

Dítě, které je zanedbáváno, na tom může být hůře než děti týrané, protože zanedbávané děti pro své rodiče prakticky neexistují. Nemají dostatek pozornosti, nemohou se řádně učit sociálním dovednostem, může se objevit i opožděný vývoj řeči, kvůli malé komunikaci rodiče s dítětem. Tím, že jim rodiče nevěnují správnou pozornost v oblasti základních životních potřeb, mohou být děti podvyživené, více nemocné, s nedostatečnou hygienou (Matoušek, 1997).

Obecně tyto děti špatně komunikují s okolím, neumí navazovat nové kontakty, jsou nesoustředěné, trpí nedostatkem soucitu, mají špatnou morálku. Snadno se stávají terčem šikany, a obvykle své neúspěchy ventilují pomocí agrese (Matoušek, 1997).

Langmeier a Krejčířová definují zanedbávání jako vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte. Například nedostatek přiměřené výživy, nezbytného přístřeší, hygieny a ochrany před nebezpečím, pak nedostatečné zajištění

řádné školní docházky, nezájem o školní prospěch dítěte, stejně jako nedostatečný dozor nad tím, kde a s kým dítě pobývá, jak tráví volný čas apod. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 286).

2.3.2 Týrané dítě

Dysfunkční rodina může často vést i k týrání dětí. Nejčastějšími oběťmi týrání jsou děti, které jsou opožděné ve vývoji tělesně i psychicky, jsou emocionálně nestabilní, mají vrozené postižení, jsou neobratné, málo nadané, špatně se stravují, jsou nepovedené, nepěkné apod. (Matoušek, 1997).

Týrání je rozděleno na tělesné a psychické. Tělesné týrání je podle Špeciánové (2003) definováno jako fyzické ublížení na zdraví, či jeho nezabránění, dále fyzické utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte. Tělesné týrání dělí na týrání aktivní (škrčení, kopání, bití) a pasivní (nedostatečná výživa, zanedbaná hygiena a vzdělání).

Podle Dunovského (1999) je tělesné týrání způsobeno bitím, kopáním, škrčením, popálením atd., které vede k různým poraněním, někdy dokonce až smrtelným. Dále zmiňuje, že k tělesnému týrání se začalo přiřazovat i týrání psychické a emocionální. To může vést k přílišnému strachu dítěte, jeho ponižování, nadávání mu, izolace apod.

Špeciánová (2003) tvrdí, že psychické týrání se zakládá na takovém jednání, které má vážný a špatný vliv na emocionální vývoj a chování dítěte. Psychické týrání se projevuje slovními útoky na adresu dítěte, může podrážet jeho sebevědomí a sebedůvěru, dále se zde řadí opakované ponižování, odmítání až zavrhování dítěte, posměšky, urážení či podceňování dítěte. Dále mohou rodiče klást na dítě přílišně a nerealizovatelné nároky, jak v oblasti sportu, školy či jiných výkonů, a tyto nároky mohou v dítěti vyvolat pocit, že nebude nikdy dost dobré.

2.4 AFUNKČNÍ RODINA

Afunkční rodina je typická výskytem poruch rodinných funkcí, které vážným způsobem brzdí vývoj dítěte a které závažně narušují existenci a také smysl rodinného soužití.

Rodina s hodnocením funkčnosti rodiny 15–24 bodů se definuje jako rodina afunkční, poruchy funkčnosti jsou zde tak vážné, že rodina nedokáže plnit ani základní

životní potřeby. Takové prostředí dítěti vážně ubližuje, může zde docházet i k týrání, zneužívání či těžkému zanedbávání a je nutná okamžitá sanace rodiny. Dítě se v takové rodině necítí v bezpečí, nemá určená pevná pravidla a řád, nedokáže se správně adaptovat do společnosti, chybí mu správný vzor, výchova apod. Jediným řešením, které je ve prospěch dítěte, bývá v takové situaci odebrání dítěte a umístění do rodiny náhradní. V populaci se vyskytuje takových rodin asi 0,5 % (Dunovský, 1999).

2.5 VLIV DYSFUNČNÍ RODINY NA DÍTĚ

Dítě nejvíce ovlivňuje prostředí, ve kterém žije, pokud je s ním špatně zacházeno, může být jeho vývoj vážně narušen. Mnohoproblémové rodiny mohou mít na dítě takovýto vliv z mnoha důvodů (osobnostní anomálie, duševní nemoci, závislosti na návykových látkách, nezaměstnanost, chudoba aj.) (Matoušek a kol., 2005).

Rodiče, kteří špatně zacházejí s dítětem, nemusí ani tušit, že dělají něco špatně, mají zkreslenou představu o důsledcích svého jednání. Ve vztahu dítěte a rodiče v některých případech ani neexistuje emoční a fyzické propojení, rodiče mohou i jako vzor pro dítě předávat špatné vlastnosti apod. Takové jednání může vést k deprivaci dítěte (Matoušek a kol., 2005).

2.5.1 Deprivace

Definice psychické deprivace podle Matějčka:

Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojit některou z jeho základních (vitálních) potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu (Bittner a kol., 2007).

Deprivace je o to horší, pokud působí na dítě dlouhodobě a intenzivně. Taková situace může vyvolat změny, které jsou trvalé. Je samozřejmé, že čím je dítě mladší a deprivace je dlouhodobějšího rázu, následky jsou větší a hůře odstranitelné. Poruchy se objeví především v oblastech emocionálních (Bittner a kol., 2007).

Suchý a Švancar vidí největší problém rodin u stále větší lhostejnosti rodičů k dětem. Rodiče jsou lhostejní ke vzdělání svých dětí či vůbec k tomu, kde se děti nacházejí, nebo dokonce lhostejnost k základní hygieně svých dětí. Kvůli této lhostejnosti se může vytvořit až nenávist či nepřátelství k vlastním dětem, které může vyústit k jejich týrání (Suchý a Švancar, 1972).

Náprava psychické deprivace je složitá, dlouhodobá a měla by se řídit specifickými zvláštnostmi každého případu. Ovlivnění deprivace zkušenosti přetrvává i v náhradní rodinné péči, která se tyto následky snaží co nejvíce napravit.

Specifickými případy nápravy deprivace se však v řadě případů musí zabývat školení a povolání odborníci – lékaři, psychologové, speciální pedagogové, terapeuti a další (Matoušek, 2003, s. 215).

3. NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

V předchozí kapitole bylo uvedeno, že v afunkčních rodinách je mnohdy jediným řešením, jak chránit dítě před špatným vlivem a vývojem, odebrání od jeho biologické rodiny. I přesto, že ztráta domova může způsobit jiné psychologické či sociální problémy (Matoušek a kol., 2005).

Slovník sociální práce definuje náhradní rodinnou péči takto:

V ČR se tímto termínem rozumí všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, pečovatelské rodiny (jimiž jsou i „rodiny“ pečovatelek v SOS dětských vesničkách), osvojitelské rodiny, svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů (obvykle prarodičů nebo jiných příbuzných) a poručenství (Matoušek, 2003, s. 115/116).

Existují dvě základní formy náhradní rodinné péče, a to ústavní a rodinná. Dále existují například tzv. profesionální rodiny, které jsou sjednané přes agentury a pobyt dětí je zde většinou krátkodobý. Obecně je známo, že je lepší, když se náhradní rodinná péče co nejvíce podobá normální, klasické rodině. V ČR se vyskytuje jeden zásadní problém, který znemožňuje co nejrychlejší průběh předávání dítěte do náhradní rodinné péče, který je samozřejmě důležitý pro co nejmenší narušení psychiky dítěte a tím je zbytečně dlouhá administrativní práce (Matoušek, 2003, s. 115/116).

Jak již bylo zmíněno, je prokázáno, že náhradní rodinná péče je úspěšnější, čím více napodobuje podmínky v úplné rodině. Proto není překvapením, že nejvíce dětí trpících deprivací se nachází v tradiční ústavní péči, například v kojeneckých ústavech či v dětském domově. O něco lépe jsou na tom SOS dětské vesničky (jedna stálá náhradní matka žije se skupinou různě starých dětí). A nejlépe na tom je pěstounská péče (Matoušek, 1997).

Pojem náhradní rodinné péče může být považován za nepřesný, avšak díky odvozeným právním spojením, a dlouhodobému používání takového označení, je jasné, že ho chápeme jako péči o dítě a zejména jeho výchovu na základě rozhodnutí soudu, a to:

- *V jiné než biologické rodině*

- *V instituci k tomu určené (Škoviera, 2007, s. 27).*

3.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Formy náhradní rodinné péče jsou upravené zákonem č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku a jsou to tyto:

- Svěření dítěte do péče jiné osoby,
- pěstounská péče,
- pěstounská péče na přechodnou dobu,
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje,
- osvojení.

Podrobnější přehled konkrétních forem náhradní rodinné péče bude probrán v následujících kapitolách.

3.1.1 Adopce (osvojení)

Osvojení je považováno za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče (Matějček, 1999, s. 33).

Laická veřejnost zná pojem osvojení spíše pod termínem adopce. V kontextu jde však tyto slova považovat za synonyma. Osvojení je v ČR nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče. Největší výhodou je převzetí stejných práv a povinností jaká mají ke svým dětem biologičtí rodiče. Práva biologických rodičů zanikají a přecházejí v plném rozsahu na osvojitele (Gabriel a Novák, 2008).

O osvojení žádají většinou lidé, kteří vlastní děti mít nemohou. Největší překážkou u osvojení jsou vysoké požadavky žadatelů na dítě. Jako ideál bývá uvedena nejlépe holčička, co nejmenší, zdravá, inteligentní, světlé pleti, s normálními biologickými rodiči (žádné spojení s drogami apod.), kvůli těmto požadavkům pak některé děti mohou čekat na osvojení dlouhou dobu (Gabriel a Novák, 2008).

Osvojení lze rozdělit na:

1. „Zrušitelné“ (práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, v rodném listu dítěte zůstávají uvedeni původní rodiče dítěte, lze zrušit)

2. „Nezrušitelné“ (osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů, nelze zrušit) (Matějček, 1999, s. 33).

Tato forma náhradní rodinné péče je dále upravena v § 794 až § 874 občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., zákonu o osvojení.

3.1.2 Pěstounská péče

Tato péče má volnější svazek než osvojení. Biologičtí rodiče neztratí veškerá práva a povinnosti, dítěti zůstává rodné jméno a stát dává příspěvky pěstounům na výchovu dítěte, jsou to tzv. dávky pěstounské péče (Matějček, 1994).

„Klasická“ pěstounská péče zaujímá druhé místo v realizaci náhradní rodinné péče. Přibližně třetina dětí svěřených do péče NRP (náhradní rodinná péče) se nachází u pěstounů (Gabriel a Novák, 2008).

Pěstoun v omezeném rozsahu má právo dítě zastupovat, například v každodenních záležitostech. Zákonný zástupce dítěte musí podat souhlas k zásadním a rozhodujícím mezníkům v životě dítěte, a to jsou lékařské zákroky, druh studia, vydání cestovního pasu apod. (Gabriel a Novák, 2008).

Vedle „klasické“ formy pěstounské péče, která je nejčastější, existuje v praxi ještě její zvláštní forma. A tím je pěstounská péče realizovaná příbuznými dítěte neboli příbuzenská pěstounská péče. Obvykle takovými pěstouny jsou prarodiče, v jiných případech vzdálenější příbuzní jako tety, strýcové apod. (Gabriel a Novák, 2008).

Další formou pěstounské péče je tzv. skupinová pěstounská péče. Taková péče probíhá ve speciálních zařízeních nebo v SOS vesničkách (Matějček, 1999).

3.1.3 Poručenství

V běžné praxi je často tato forma nazývána „poručenstvím“. V zákoně o rodině je však v této souvislosti užíván termín „poručenství“ (Gabriel a Novák, 2008, s. 53).

Poručenství je především pro děti staršího školního věku, které již nemají rodiče z důvodu úmrtí rodičů, odebráním jejich rodičovské zodpovědnosti či pozbyli způsobilosti k právním úkonům (Gabriel a Novák, 2008).

Mezi poručníkem a dítětem není takový poměr jako mezi rodičem a dětmi, i přesto že se poručník stává zákonným zástupcem dítěte. I v tomto případě má

poručník právo na příspěvek na péči od státu. Zároveň poručník podává soudu zprávy o osobě poručenca a jeho vývoji a prospívání, zpravidla v ročních intervalech (Gabriel a Novák, 2008).

3.2 RIZIKA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Mnoho laiků předpokládá, že děti, které vyjdou, či ještě jsou v náhradní rodinné péči, jsou touto péčí určitým způsobem poškozeny. Tak to ale není, naopak děti, které přicházejí do náhradní rodinné péče již přicházejí s určitým defektem, nejčastěji s deprivací zkušeností z jejich původních rodin. Náhradní rodinná péče se tento problém snaží napravit.

Mnoho výzkumů se shoduje na tom, že do náhradní péče přicházejí ve větší míře děti z méně stabilních rodin, tento fakt by měl znát každý. Proto není na místě obviňovat NRP z poškozování dětí (Škoviera, 2007).

Dalším známým faktem je, že děti svěřené do náhradní výchovy mají různé problémy a defekty už na biologické úrovni. To souvisí zejména s:

- *Genetickým základem,*
- *prostředím, v kterém dítě vyrůstá,*
- *chováním matky během gravidity, které není v souladu s potřebami nenarozeného dítěte (Škoviera, 2007, s. 46).*

Proto je tak náročné napravit to, co je již poškozené na emoční úrovni dětí, které přicházejí do náhradní péče. Kolikrát je deprivací zkušenost tak hluboká, že se může stát celoživotním problémem.

4. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Problematika ústavní výchovy je celospolečenský problém, který souvisí se sociálním klimatem společnosti, odráží aktuální hodnoty, postoje, názory, ekonomické možnosti a v neposlední řadě i politické priority. Vyjadřuje úroveň sociálního citění, priority výchovných cílů, včetně kvality školského systému i postavení rodiny a reálných možností její podpory (Janský, 2014, s. 115).

Situace, která se momentálně odehrává v ČR ohledně ústavní výchovy a péče o děti a mladistvé není příliš kladná. Problematikou ústavní výchovy se zabývají ministerstva, neziskové organizace, poradenská centra a další instituce jako je Rada Evropy, Organizace pro ochranu dětí, Vzdělávací institut ochrany dětí, Středisko náhradní rodinné péče aj. ČR je na prvním místě v Evropě co se týče umístování dětí do ústavní péče na počet obyvatel (Placáková a kol., 2011).

Ústavní výchova by měla být nařízena v případech vážného ohrožení dítěte. Existují i jiná opatření a těmi jsou napomenutí, dohled, omezení a uložená povinnost využít pomoci odborného poradenského zařízení. Soud má na starost přezkoumání situace v rodině ještě před nařízením ústavní výchovy, pro případ že by situace dovozovala spíše zajištění náhradní rodinné péče.

Pracovník sociálně-právní ochrany dětí, který má na starosti tyto případy, může být zahlcen až 400 rodinami za rok. Kvůli tomu není možné, aby tyto pracovníci vyhledávali tyto případy tak, jak jim právní normy zdůrazňují. Jednoduše řečeno, chybí dostatek pracovníků zabývajících se tímto problémem (Matoušek a kol., 2005).

Následkem zahlcení pracovníků sociálně-právní ochrany dětí a byrokracie mohou děti pobývat v ústavním zařízení dlouhou dobu, což může děti hendikepovat v různých oblastech vývoje na celý život. Následky těchto hendikepů mohou být dokonce předávány i na potomky lidí, kteří ústavem jako děti prošli. Například na úrovni vzdělání, zvýšené tendenci ke kriminalitě, špatném zdravotním stavu či kvalitě partnerského života (Matoušek a kol., 2005).

Ale málokdo z nás, z těch, které to nepotkalo, si umí představit, jak mohutně může zasáhnout kolektivní výchova do vývoje osobnosti a do dalšího průběhu života člověka (Bittner a kol., 2007, s. 57).

4.1 PRÁVNÍ RÁMEC PROBLEMATIKY

V České republice se špatné zacházení s dětmi řídí několika zákony, především zákonem o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.), zákonem o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.) a zákonem o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (zákon č. 109/2002 Sb.) (Matoušek a kol., 2005), podrobněji na str. 49.

Poté existuje několik mezinárodních smluv, které jsou závazné na základě Ústavy ČR, mezi ně patří:

- **Úmluva o právech dítěte (publikována pod č. 104/1991 Sb.)**
 - Úmluva o právech dítěte, která zahrnuje přežití a rozvoj dětí, zajišťování či zabezpečování vývoje dětí, ochranu dětí a účast dětí na životě společnosti a jejich právní subjektivita (Matoušek a kol., 2005).
- **Evropská úmluva o výkonu práv dětí (publikována pod č. 54/2001 Sb.m.s.)**
 - *Účelem této úmluvy je, v nejlepším zájmu dětí, podporovat jejich práva, poskytnout jim procesní práva a usnadnit jejich výkon tím, že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, které se jich týkají, a mohly se jich účastnit* (Matoušek a kol., 2005, s. 10).
- **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva, publikována pod č. 209/1992 Sb.)**
 - Úmluva se všech osob, tedy i dětí a jejich rodičů. Vyplývají z ní práva přímo jednotlivcům, nikoli jen povinnost státu zakotvit určitá práva ve svém zákonodárství, jak tomu bývá u jiných úmluv (Matoušek a kol., 2005).
- **Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)**
 - Je součástí ústavního pořádku ČR (Matoušek a kol., 2005).

4.2 ÚSTAVNÍ PÉČE

V rodinách, kde péče o dítě selhává a není možné svěřit dítě do pěstounské péče či zvolit cestu osvojení, zajišťuje se dítěti jiné výchovné prostředí. Tím bývají kolektivní

výchovné zařízení. Dítě je zde svěřeno do péče neosobní instituce a vychovatelé přebírají jen částečnou odpovědnost (Matějček, 1999, s. 39).

Ústavní péče je u nás preferovanou formou sociální péče, což bylo již mnohokrát kritizováno mezinárodními organizacemi a institucemi (Bittner a kol., 2007, s. 31).

Lze říct, že současná zařízení ústavní péče nesplňují několik důležitých podmínek. Jednou z nich je například podmínka odbornosti. Většina zařízení nemá dostatek kvalifikovaných psychologů či speciálních pedagogů. Převažují zaměstnanci jen s tzv. pedagogickým minimem (Bittner a kol., 2007).

Dále nesplňují podmínku dočasného umístění dítěte v zařízení. Pracovníci ani zařízení nejsou dostatečně motivováni k nejrychlejšímu zařazení dítěte do rodiny. Důvodem je financování zařízení, které je založené na normativu. A to je založené na počtu dětí v zařízení. Kdyby měli málo dětí a nesplňovali svou kapacitu vystavili by se riziku zrušení pro neefektivitu (Bittner a kol., 2007).

4.2.1 Sociálně-právní ochrana dětí a mládeže

Problematika sociálně-právní ochrany dětí je rozdělena do kompetence pěti ministerstev:

- *Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)*
- *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)*
- *Ministerstvo zdravotnictví (MZ)*
- *Ministerstvo vnitra (MV)*
- *Ministerstvo spravedlnosti (MS) (Matoušek a kol., 2009, s. 8).*

I přesto, že je v západoevropských zemích zákonem daná povinnost oznamovat případy špatného zacházení s dětmi, experti odhadují, že je oznámena jen velice malá část případů, a ještě menší části se věnuje dostatečná pozornost. Není důvod přepokládat, že je situace v ČR jiná (Matoušek a kol., 2005).

4.2.2 Typy ústavní péče

Dle legislativy se rozlišují tyto formy náhradní péče v ústavní výchově o děti a mládež na:

- *Kojenecké ústavy,*
- *dětské domovy pro děti,*
- *diagnostický ústav,*
- *dětský domov,*
- *dětský domov se školou,*
- *výchovný ústav, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (př. Klokánek) (Placáková a kol., 2011, s. 4).*

Dětem je poskytováno plné zaopatření, co se týče stravování, ubytování a ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání, úhrada nákladů na zdravotní služby, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyly zdravotní služby vyžádány zákonnými zástupci dítěte, kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení a úhrada nákladů na dopravu do sídla školy.

4.3 DĚTSKÉ DOMOVY

Co když nás opravdu nikdo nechce. Ale není přece možné, aby mě někdo nechtěl proto, že jsem z ústavu. Anebo už dopředu počítají lidé s tím, že když jsem z ústavu, určitě budu horší, než dítě z rodiny? (Votruba, 2011, s. 73) I takové myšlenky se mohou honit dětem v dětských domovech.

Účel dětského domova je zajištění péče pro děti, kterým byla nařízena ústavní výchova. Děti, které mají nařízenou tuto formu ústavní péče nadále zůstávají ve škole. Děti jsou do DD (dětského domova) umístěné obvykle od 3 let do 18 let (Matoušek a kol., 2009).

V roce 2002 nastala změna, dětské domovy začaly být členěny do dvou typů a to:

- Internátní typ
- Rodinný typ.

V rodinném typu dětského domova jsou děti rozděleny do skupin. V těchto rodinách bývají stálí vychovatelé a snaží se mít určitou podobu rodiny. Je tu snaha nechávat sourozence pohromadě. Tyto rodiny bydlí v malé oddělené bytové jednotce.

Děti se učí o tom, jak to chodí v normální domácnosti, jak správně fungovat či jak se postarat sami o sebe. Obvykle je ve skupině 5-8 dětí, včetně sourozenců, pokud jsou ve stejném dětském domově (Placáková a kol., 2011).

Určitý počet dětí přichází do dětského domova díky rozhodnutí soudu na základě nařízení o umístění do ústavní výchovy, nebo také na základě předběžného opatření, děti zde v takové situaci jen „čekají“ (Krausová a Novotná, 2006).

Vocilka (1999) uvádí šest základních příčin selhání rodiny, které vedou k umístění dítěte do dětského domova, pryč od jeho rodiny a tím je alkoholismus a další návykové látky, prostituce matky, časté zneužívání a týrání dětí, špatná výchova, nízká sociální úroveň rodiny a trestná činnost. Všechny tyto příčiny vedou k dysfunkční až afunkční rodině, o které byly informace uvedeny v přechozích kapitolách.

Není pochyb o tom, že děti, které vyrůstají v dětských domovech, žijí v odlišném prostředí než děti, které žijí v rodinách. Takové děti přicházejí již do dětského domova s negativní zkušeností z vlastní rodiny, tato skutečnost a další které se postupně mohou objevit v institucionální péči ovlivní děti na úrovni myšlení, jednání či citění. Bohužel jen malá část dětí se umí dobře přizpůsobit životu v ústavní péči (Vocilka, 1999, s. 7).

Současné pojetí dětských domovů umožňuje respektovat každé dítě jako individuálního jedince, který potřebuje své soukromí, potřebuje rozvíjet své zájmy a má vlastní záliby, kterým se chce věnovat (Švancar a Buriánová, 1988).

4.3.1 Vychovatel v dětském domově

Vychovatel a jeho funkce v ústavní péči je složitá. V rámci své práce musí znát svou mez, zároveň pomáhá dítěti doslova utírat nudle a poté vzápětí vede s dítětem profesionální rozhovor. Musí se naučit znát hranici, kde současně má i nemá dítěti nahradit vlastní rodiče (Škoviera, 2007).

Vychovatel nemá nahrazovat rodiče, to není jeho úkol. Je manažerem výchovného systému. K tomu, aby profesionálně vytvářel a řešil výchovné situace, aby nebyl jen dospělým, který je právě přítomný, potřebuje správné vzdělání (Škoviera, 2007, s. 101).

V dětském domově je zaveden určitý systém. Díky němu je vidět, jaký je rozdíl mezi rodičem, náhradním pečovatelem a vychovatelem v dětském domově. Soukromí je ohraničeno odchodem vychovatele do svého vlastního domova, určeným pracovním časem, správný vychovatel by neměl „sdílet“ ale jen „vychovávat“ (Matějček, 1986).

4.4 ZÁKLADNÍ PŘÍPRAVA NA BUDOUCÍ ŽIVOT DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ

Každý dětský domov se snaží určitým způsobem připravit děti na samostatný budoucí život. Vychovatelé a vychovatelky učí děti obvyklým domácím pracím, např. vaření, úklid, praní apod. Učí je také slušnému vychování, morálce, tomu, jak se chovat správně k jiným lidem, pomáhají s výběrem budoucího zaměstnání, hledáním práce atd. Děti také dostávají určitý obnos kapesného a učí se s ním hospodařit, popřípadě jak umět šetřit. Dětské domovy dělají pro své svěřence, co uznají za vhodné. Někde je to míň, jinde víc.

Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních § 24 odst. 1 a vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních stanovuje, že v zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte může být v zařízení zřízena jedna nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení (Matoušek a kol., 2009).

A dále, že nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte je ředitel zařízení povinen informovat příslušný obecní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení. Pokud mladý člověk odchází ze zařízení z důvodu zletilosti, je ředitel zařízení povinen umožnit mu jednání se sociálním kurátorem (Matoušek a kol., 2009).

Mladý člověk, který po dosažení zletilosti odchází ze zařízení, má nárok na věcnou pomoc podle zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních § 33 a vyhlášky č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě několika tisíc korun podle své skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem.

Mladý člověk se po propuštění může setkat se spoustou problémů a pomoc hledá kdekoliv ji najde. Bohužel se často stává, že se vrací do prostředí, které pro ně nebylo dobré. *Středisko náhradní rodinné péče provedlo průzkum o dětech, které opouštějí ústavní výchovu a výsledek byl takový: 46 % dětí se vrací zpět do původní rodiny, která se o ně nedokázala postarat. z toho je 35 % původního rodinného zázemí hodnoceno jako velmi problematické a 64 % jako problematické. Pouze 1 % je označeno za bezproblémové* (Placáková a kol., 2011, s. 5).

Dětem, kterým se nepodařilo najít si své vlastní bydlení, či se nevrací do své původní rodiny po propuštění z dětského domova, je nabídnuta alternativa bydlení v Domech na půl cesty či v Azylových domech.

Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob (Matoušek a kol., 2009, s. 21).

Azylové domy jsou určeny pro lidi bez bydlení. Obvykle si zde klienti kladou cíle, kterých chtějí dosáhnout. Délka pobytu je omezena na několik měsíců. Existují i tzv. emauzské domy kde si klienti vydělávají na své ubytování a potřeby. V ČR jsou zřizovateli azylových domů většinou církve, méně často nestátní organizace, obce nebo státní orgány (Matoušek, 2003).

Existuje také několik nadací a dobrovolných organizací, které pomáhají mladým lidem po odchodu z domova, či rovnou dětským domovům. Jednou z takových organizací je DOM. Tato organizace byla založena v roce 1997. DOM především pomáhá mladým lidem, kteří si nebyli schopni najít samostatné bydlení, ať už po odchodu z dětského domova, či jiné náhradní rodinné péči.

Poté existuje Nadace Terezy Maxové, která mimo jiné pomáhá dětem z kojeneckých ústavů a dětských domovů. Také si bere na starost mladé lidi po odchodu z DD a pomáhá jim začlenit se do samostatného života, například v oblasti vzdělávání.

Nakonec je zde Projekt SPRÁVNÝ START, který funguje jako tzv. přestupní stanice pro děti, které zrovna odešly z DD a mají problémy začlenit se do samostatného života.

Je však možné, že se některé tyto děti z dětských domovů i přes veškerou snahu svých vychovatelů, různých nadací, projektů a všem, kdo je ochotný pomoci, plně nedokážou začlenit do společnosti. To ale neznamená, že by se pracovníci zabývající se ústavní výchovou (ať už je to vychovatel v dětském domově, učitel ve škole, či pracovník sociálně-právní ochrany dětí a mládeže) měli vzdát ve snaze těmto dětem co nejvíce pomoci v přípravě na jejich samostatný život mimo ústav.

PRAKTICKÁ ČÁST

5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Tato část bakalářské práce budu zjišťovat, jak dětský domov v Mariánských Lázních připravuje své svěřence na samostatný život po odchodu z dětského domova. Bude zkoumáno, jak jsou děti připravovány v několika aspektech života – finance, starost o domácnost či starost o sebe sama. Dále bude zjišťováno, jakou roli měla změna, která proběhla před několika lety a měla za následek změnu systému v přípravě dětí na jejich život po odchodu.

5.1 CÍLE ŠETŘENÍ

Cílem práce bylo zjistit, zda domov v Mariánských Lázních připravuje své svěřence na život po domově. Dílčím cílem bylo zjistit, jak je tato příprava vnímána z pohledu ředitelky domova, jednoho z vychovatelů v domově, a především samotného dítěte, které se již chystá na odchod. Dále byl rozhovor proveden i s dívkou, která dětským domovem v Mariánských Lázních prošla a bylo zjištěno, jak na danou zkušenost zpětně pohlíží.

5.2 METODA SBĚRU DAT

K dosažení cíle práce byl zvolen kvalitativní přístup, který se zdá nejvhodnější pro tuto práci. Kvalitativní metoda spočívá ve sblížení se zkoumanými osobami, jde o podrobný popis daného případu, pozorovatel se snaží proniknout do situace pomocí hlubšího porozumění, zajímá se spíše o konkrétní případ, například konkrétního žáka, učitele, školy a v tomto případě konkrétního dětského domova.

Pozorovatel především musí zaznamenat téměř všechno co se v prostředí odehrává, jde o krátké zápisy, poznámky, ze kterých se poté skládá celkový obraz. Jako pomůcka se může zvolit i audio nahrávka, či obrazový záznam. Důležité je popsat situaci očima zkoumaných osob, vyhýbat se vlastním názorům, očekáváním, předsudkům apod. Je dobré všimnout si odlišností mezi zkoumanými osobami a jejich pohledu na danou věc (Gavora, 2000).

Metodu pro sběr dat byl zvolen rozhovor. Rozhovor (neboli interview) je založen na přímém dotazování informanta, jde o verbální komunikaci mezi výzkumníkem

(pozorovatelem) a informantem, či více informanty. V tomto případě se jedná o strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami (Švarcová-Slabinová, 2005).

5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumnou otázkou zjišťujeme, jak konkrétní osoba, či skupina osob vnímá a prožívá určitou situaci, se kterou se setkávají, jaké z ní mají pocity, jaký ji přisuzují význam. Ve formulaci výzkumné otázky je obsažen předpoklad o datech, která nám mohou prozradit něco o tom, jak je člověk zapojen do světa, jaký má k němu vztah a jak mu rozumí (Řiháček a kol., 2013, s. 12). S ohledem na cíl práce byly zvoleny tyto výzkumné otázky:

1. Připravuje dostatečně dětský domov své svěřence na samostatný život?
2. Jak dětský domov připravuje děti v oblasti financí?
3. Jak je připravuje v oblasti samostatného bydlení?

Konkrétní otázky při rozhovorech byly zvoleny podle toho, na koho byly zaměřeny. Každý dostal jinou sadu otázek, které na sebe navazují.

Okruhy pro rozhovor se týkaly následujících oblastí:

- Pohled na přípravu do samostatného života (obecná příprava, finance, bydlení)
- Ohodnocení této přípravy
- Úspěšnost přípravy

Prošetřující otázky, ke konkrétním okruhům pro ředitelku domova byly následující:

1. Jaké máte zkušenosti v oboru a proč jste si zrovna toto zvolila?
2. Kolik dětí máte momentálně na starost?
3. Odkud děti obecně pocházejí (typ rodiny)?
4. Co všechno pro děti a jejich přípravu na samostatný život děláte?
5. Co je podle vás z toho nejlepší?
6. Co byste ráda ještě změnila abyste dětem pomohla ještě více?
7. Víím, že děti dostávají kapesné, jak přesně to funguje?
8. Co podle Vás musí splňovat správný vychovatel?

9. Existuje nějaký faktor, podle kterého jde poznat, jestli dítě bude mít těžší začátek po odchodu?
10. Máte přehled o některých dětech i po jejich odchodu? Daří se jim?
11. Před několika lety jste změnili systém, jak to probíhalo?
12. Chcete dodat něco na závěr?

Prošetřující otázky, ke konkrétním okruhům pro vychovatele byly následující:

1. Jak dlouho pracujete v tomto oboru?
2. Baví vás to?
3. Je těžké se o děti starat?
4. Myslíte si, že děti dostatečně připravujete na samostatný život?
5. Co proto vy konkrétně jako vychovatel děláte?
6. Jaké aktivity a povinnosti jsou podle vás pro děti nejdůležitější ke správné přípravě na samostatný život?
7. Je něco, co byste chtěl/a vy sám/a změnit či vylepšit?
8. Máte přehled o dětech, co už odešli? Jsou na tom dobře?

Prošetřující otázky, ke konkrétním okruhům pro dítě, které čeká odchod byly následující:

1. Jsi tu spokojený?
2. Co tě tu nejvíce baví?
3. Jaké jsou tvoje plány do budoucna?
4. Přijde ti, že tě tu připravují dobře na budoucí samostatný život?
5. Čím se liší život zde v dětském domově a u tebe doma?
6. Co ti na tom přijde nejlepší, a naopak co nemáš rád?
7. Těšíš až budeš žít mimo dětský domov?
8. Cítíš se být připraven na život po dětském domově?

A na závěr prošetřující otázky, ke konkrétním okruhům pro dívku, která dětským domovem prošla:

1. Jak dlouho si v dětském domově pobývala?
2. Byla si tam spokojená?
3. Co tě tam nejvíce bavilo?

4. Jaké byly tvé plány do budoucna a jak se liší s realitou?
5. Co byla nejlepší příprava, kterou ti dětský domov dal?
6. Kde naopak něco chybělo?
7. Strádala si v něčem po odchodu a v čem? Kdo ti pomohl?
8. Jak to máš v životě teď?
9. Jaké máš celkově vzpomínky na dětský domov?

5.4 PŘÍPADOVÁ STUDIE

Objektem studie byl DD v Mariánských Lázních, který je rodinného typu a svou činnost dětského domova provozuje od roku 1975. Dříve domov zastával funkci mateřské školy (1912-1945) a poté zde byla tzv. dětská opatrovna, až do již zmíněného roku 1975 kdy se budova stala dětským domovem. Více o DD bude uvedeno v kapitole 5.4.1 Dětský domov Mariánské Lázně.

Na konkrétní otázky při rozhovorech odpovídala ředitelka dětského domova (61 let), která danou pozici zastává již 17 let. Rozhovor trval 45 minut a zvuková ani jiná nahrávka nebyla povolena, záznam z rozhovoru byl vypracován ručně a rozhovor probíhal v kanceláři paní ředitelky v dětském domově. Dále byl rozhovor proveden s vychovatelem (61 let), který v dětském domově pracuje 16 let, zde byla zvuková nahrávka povolena a rozhovor trval 30 minut, místo rozhovoru bylo v rodinném domě pana vychovatele. Poté byl rozhovor veden s dítětem před odchodem (chlapec, 17 let), probíhal v dětském domově v hudební místnosti a trval jen pět minut, chlapec nebyl zrovna výřečný, žádná nahrávka povolena nebyla. A nakonec rozhovor s dívkou (19 let), která dětským domovem v Mariánských Lázních prošla, zvuková nahrávka povolena byla a rozhovor trval jednu hodinu. Zvukové nahrávky rozhovorů byly přepsány do elektronicky psané podoby a jsou uvedené na konci práce, uveden je i ručně psaný rozhovor s paní ředitelkou, který byl převeden do elektronicky psané formy.

Odpovědi na výzkumné otázky

1. Připravuje dostatečně dětský domov své svěřence na samostatný život?

V určité oblasti života ano, děti jsou většinou dobře socializované, jsou naučené určitému režimu, například kdy vstávat, kdy chodit spát apod. Podrobněji se o rozvrhu

děti může každý naučit, pokud si přečte Vnitřní řád Dětského domova Paprsek, který se nachází jak v budově dětského domova, tak na jejich internetových stránkách. Také se snaží naučit, jak se o sebe postarat, jak si uvařit, uklidit, celkově jak se postarat o domácnost. Avšak jen menší procento dětí je v životě poté úspěšné. Podle vychovatele si ve svém samostatném životě vede dobře jen přibližně 25 % dětí. Převážná většina dětí spadne do špatného životního stylu, dost často díky vlivu své biologické rodiny, ke které se skoro v polovině případů vracejí, tento fakt potvrzuje teorie v kapitole 4.4 ZÁKLADNÍ PŘÍPRAVA NA BUDOUCÍ ŽIVOT DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ.

S přípravou na samotný život také pomáhá nadace, o které ředitelka říká následující: *“Velice s námi spolupracuje nadace Dejme šanci dětem, je to nadace, se kterou mám nejlepší zkušenosti ve všech ohledech.”* Tato nadace ve spolupráci s DD nabízí dětem startovací balíčky, které jim mohou pomoci při odchodu z domova do vlastního bydlení.

Jednou z důležitých věcí je dle ředitelky připravovat děti na všechno postupně: *„Aby děti nebyly přehlcené informacemi, které si nebudou nakonec pamatovat. Také je dobré začít je připravovat až před koncem jejich pobytu, aby zkušenosti mohli ihned využít prakticky. Důležité je také brát v potaz individualitu každého dítěte a podle toho zvolit správný přístup přípravy.“*

Děti mívají naivní představy o životě a dětský domov se v rámci přípravy snaží tuto naivitu z dětí dostat tím, že jim ukazují reálný svět. Například při nakupování: *„Snažím se s nimi žít a zapojovat je do toho života, včetně například nákupu. Nedělám za ně věci, když už tak je dělám s nimi. Z toho oni doufám dokážou vyčíst, co je do toho života potřeba.“*

Kombinací těchto věcí, především soustavného učení a nabádání by měly děti být řádně připravené na odchod z dětského domova. Bohužel realita je ve většině případů jiná.

2. Jak dětský domov připravuje děti v oblasti financí?

Děti mají nárok na kapesné, které dostávají jednou za měsíc a výše kapesného se určuje dle několika pravidel, podrobnosti lze nalézt opět ve Vnitřním řádu DD Paprsek. Například podle věku je to takto:

Obrázek č. 1: Kapesné

Výše kapesného (za kalendářní měsíc) :

Věková kategorie	minimum	maximum
do 6 let	40,- Kč	60,- Kč
6 – 10 let	120,- Kč	180,- Kč
10 – 15 let	200,- Kč	300,- Kč
15 – 26 let	300,- Kč	450,- Kč

Zdroj: Vnitřní řád, 2018

Poté děti mohou dostávat vlastní příjmy: „*Například sirotčí důchod, vlastní peníze od rodičů, odškodnění za úraz a tak dále.*“ Finance jsou poté ukládány v pokladně, nebo na vkladních knížkách. Vychovatelé se pak snaží děti učit, jak šetřit, snaží se jim vštípit podvědomí o tom, jak to například funguje při placení účtů a při nakupování: „*Pokud při nákupu ukážou na něco, co chtějí, musí zároveň odhadnout cenu té věci a zda je opravdu tak důležitá. Aby měly přehled.*“ Další formou, jak vychovatel přibližuje dětem svět financí, je pomocí her, vezmou peníze například z hry Dostihy a poté si zkouší, jak naložit s určitým obnosem peněz v různých životních situacích.

Dětský domov se také při propouštění snaží dítěti zajistit vhodné pracovní uplatnění, především dle jeho získané kvalifikace, aby měl zajištěné finanční prostředky díky pracovní pozici a nebyl bez práce. S touto pomocí pomáhají pedagogičtí pracovníci rodinné skupiny, paní ředitelka, její zástupce a sociální pracovnice zařízení.

Nakonec při odchodu dětský domov poskytne dítěti věcnou pomoc či finanční příspěvek v hodnotě nejvýše 25 tisíc korun českých. O výši této částky rozhoduje ředitelka domova, při rozhodování bere ohled na skutečné potřeby dítěte.

Ve skutečném světě mimo domov se pak ale stává, že děti neví, jak s penězi naložit, utrácejí na místech, kde by neměly, místo toho, aby šetřily. V některých případech se i stává, že musí oželit pomoc kterou jim poskytl domov s pomocí od nadace a poradit si jinak, stejně jako to bylo v případě dívky, která z dětského domova odešla: „*Dostala jsem startovací balíček, ale bez práce jsem ho musela prodat.*“

3. Jak je připravuje v oblasti samostatného bydlení?

Jednou z hlavních priorit je, aby děti uměli uklidit, uvařit apod., to již bylo zmiňováno. Dětský domov nabízí pro nezaopatřené a zletilé osoby, které ještě nemohou odejít (například ještě studují), možnost ubytování v samostatném tzv. startovacím bytu, kde se děti starají mnohem více sami o sebe. Stále se na ně však vztahuje Vnitřní řád, a stále je jim poskytováno plné přímé zaopatření. Dětský domov má k dispozici jeden startovací byt.

Pokud byt není k dispozici, mohou dostat i samostatný pokoj. Pokud dítě chce tuto možnost využít, musí podat žádost o uzavření Smlouvy o prodlouženém pobytu v dětském domově, nejdéle do 26 let. Když si dítě tuto možnost nevybere, dětský domov pomáhá s nalezením dostupného bytu.

5.4.1 Dětský domov Mariánské Lázně

Dětský domov Paprsek je domovem rodinného typu. Kapacita je 32 dětí ve věku od 3 let do 18 let (při studiu maximálně 26 let), chlapců i dívek rozdělených do 4 rodinných skupin. Dětský domov je od 1. července 2001 příspěvkovou organizací Karlovarského kraje. Dětský domov není zákonným zástupcem dětí, zákonným zástupcem dětí zůstávají rodiče příp. opatrovníci. Domov má na starost zajišťovat ošacení dětí, stravování, ubytování, školní pomůcky, zdravotní a výchovnou péči a dbá na fyzický a kulturní rozvoj dětí.

Domov zajišťuje dětem ve spolupráci s Městským domem dětí a mládeže zájmové kroužky (aerobik, vaření, výpočetní technika, sportovní, výtvarný, taneční a hudební kroužek). Každý si může vybrat to, co ho baví. Děti s vychovateli také pravidelně chodí do tělocvičny ZŠ v Úšovicích, jezdí na cyklistické výlety, chodí do plaveckého bazénu, učí se jezdit na lyžích a snowboardu. V budově dětského domova mají možnost navštěvovat hudební místnost, kde se mohou věnovat hře na bicí apod. Dále dětem vychovatelé nabízejí zajímavé výtvarné a pracovní činnosti.

Děti plní povinnou školní docházku ve školách v Mariánských Lázních a okolí, ti starší navštěvují například SOU (střední odborné učiliště), kde se připravují na své budoucí povolání v oborech kuchařské práce, pečovatelské práce, malířské a natěračské práce.

Část dětí jezdí pravidelně na víkendy a prázdniny domů. Pro ty děti, které takovou možnost nemají, je v domově zajištěn vždy nějaký zajímavý program. O letních prázdninách jezdí na tábory a ozdravné pobyty.

5.5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Základem šetření bylo zjistit, jak probíhá příprava dětí na samostatný život v dětském domově, hlavní částí šetření bylo odpovědět na tři samostatné výzkumné otázky, které byly zodpovězeny v kapitole 5.4 PŘÍPADOVÁ STUDIE. Dílčí součásti byly tři samostatné okruhy. První část okruhů obsahovala otázky týkající se pohledu na přípravu do samostatného života. Rozhovory ukázaly že každý z informantů na daný problém pohlíží jinak, paní ředitelka je více zaměřena na organizování této pomoci, pan vychovatel se zaměřuje spíše na emocionální pomoc a děti mají spíše zkreslené představy o tom, jak moc jsou připravovány. Druhá část obsahovala ohodnocení této přípravy. Paní ředitelka na tuto věc pohlíží i s panem vychovatelem pozitivně, stejný názor sdílel i chlapec před odchodem.

Odpověď se odlišovala u dívky, která dětským domovem prošla, byla ráda za přípravu, kterou měla, ale podstatná část jí chyběla. Údajně ji chybělo více praktických znalostí v oblasti práce s úřady apod. A třetí okruh byl úspěšnost přípravy, rozhovory zde ukázaly, u ředitelky a vychovatele, že i přes dobré hodnocení toho, jak děti připravují, jen malé procento dosáhne úspěšného a normálního života po odchodu. U dítěte před odchodem se zdálo, že má pozitivní očekávání od přípravy. A u dívky po odchodu bylo toto hodnocení negativní jen v již zmíněné oblasti s úřady, v ostatních oblastech (socializace, vzdělání, šetření s penězi) si neměla na co stěžovat a byla připravená.

5.5.1 Charakteristika účastníků při rozhovoru

Ředitelka dětského domova

O své práci mluví s pozitivní náladou, motivací a správným nadšením pro věc. Při této pracovní pozici je důležité budit patřičný respekt, ale zároveň nezapomínat na empatii a soucit. Na otázky odpovídala převážně bez problému. Paní ředitelka se zaměřuje především na organizaci života dětí v dětském domově. Aby bylo zajištěno jejich zabezpečení, od bydlení, přes stravu až po zábavu.

Vychovatel

Vychovatel má k dětem bližší emocionální pouto, více děti poznává, učí je dovednostem. Důležité je, aby k této práci měl patřičný vztah, tento fakt potvrdila jak samotná paní ředitelka, tak i pan vychovatel. Pan vychovatel o své pozici v dětském domově mluvil vyloženě s nadšením, upřímně a otevřeně. Jde vidět, že k dětem má dobrý a vřelý vztah.

Dítě před odchodem

Chlapec se v dětských domovech nachází od malička, je mu 17 let, v DD Mariánské Lázně je přibližně 5 let. Rodiče nemá, s vlastní rodinou není téměř vůbec v kontaktu, jen se staršími sourozenci. Přes prázdniny a svátky zůstává v dětském domově. Dříve navštěvoval jednu rodinu, která ho brala pod svá křídla, s věkem tento vztah opadnul. Bylo vidět že je poměrně nervózní a jak se dalo očekávat od chlapce v jeho věku, byl také velice stručný. I když odpovědi byly krátké, ve výrazu jeho tváře bylo u určitých odpovědí poznat, že se zároveň těší až bude bydlet ve vlastním, ale na dětský domov bude vzpomínat s radostí. Byl také slušný, hezky pozdravil, představil se a na konci rozhovoru popřál pěkný den.

Při otázce, jaké má plány do budoucna a jeho odpovědi „*Mít skvělou práci, byt, auto.*“, bylo poněkud zarážející, zda si mladík vůbec uvědomuje, jak tyto základní věci získat. Zároveň ale bylo poznat, že studium gastronomie ho baví, jak sám uvedl rád vaří, a to i v dětském domově. Snad mu toto nadšení pomůže najít tu vysněnou skvělou práci a věci s tím spojené.

Dítě po odchodu

Dítě po odchodu, mladá dívka, i přesto, že jí je teprve 19 let, ví, co od života chce a jde si za tím. Na prvním pohled velice sympatická dívka. Neměla problém s odpovídáním na žádné dotazy. O dětském domově mluvila s úsměvem, problémy nastaly až po odchodu z dětského domova. Vystudovala obor kadeřnictví, kterým se i živí a má dokonce v plánu se svou kamarádkou, která dětským domovem také prošla, otevřít kadeřnictví v Mariánských Lázních.

Zpětně pohlíží na dětský domov s velkým nadšením. Zároveň ale tvrdí, že dětský domov i přes přípravu na samostatný život kterou jim poskytuje, nebyla dostatečně

připravena na tvrdou realitu. Hned po odchodu si nevěděla rady s úřady, pracovními smlouvami apod., což potvrzuje teorii v kapitole 4.4 Základní příprava na budoucí život dětí z dětských domovů v teoretické části. Dívka také řekla, že „*Bez Sámovky bych byla úplně ztracená.*“ Což je poněkud zarážející, poukazuje to na fakt, že dětský domov nebyl v přípravě na samostatný život dítěte na 100 % úspěšný. Z toho vyplývá, že pomoc od nadací, organizací a různých projektů je důležitou součástí pomoci dítěti, které zrovna opustilo dětský domov.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce s názvem „Příprava dětí z dětských domovů na samostatný život“ bylo zjistit, jak dětský domov v Mariánských Lázních Paprsek připravuje své svěřence na život po domově.

Teoretickou část své práce jsem rozdělila do čtyř kapitol. v první kapitole jsem definovala rodinu, samotný pojem rodiny, její základní funkce a co přesně znamená „domov“. v druhé kapitole jsem se zabývala rozdělením rodiny dle její funkčnosti, blíže jsem specifikovala rodinu funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční. V podkapitole dysfunkční rodiny jsem částečně přiblížila problematiku s touto rodinou spojenou, a to zanedbávané a týrané děti. Třetí kapitola obsahuje informace spojené s náhradní rodinnou péčí, konkrétně formy náhradní rodinné péče, mezi které patří adopce neboli osvojení, pěstounská péče a poručenství. Na konci třetí kapitoly jsem krátce pojednala o riziku, kterému čelí náhradní rodinná péče. A poslední čtvrtá kapitola teoretické části obsahuje ústavní výchovu, právní rámec problematiky, ústavní péči a s tím spojenou sociálně-právní ochranu dětí a mládeže a typy ústavní péče. Konec poslední kapitoly definuje dětské domovy, vychovatele v dětském domově a základní přípravu na budoucí život dětí z dětských domovů.

Cílem praktické části bylo odpovědět na výzkumné otázky, které byly dále rozdělené do tří okruhů, které obsahovaly jednotlivé otázky. První část obsahovala otázky týkající se pohledu na přípravu do samostatného života, druhá ohodnocení této přípravy a třetí úspěšnost přípravy. Otázky byly určeny pro ředitelku dětského domova, kterých celkově bylo 12. Dále otázky pro vychovatele, který pracuje v DD Mariánské Lázně, bylo jich celkově 8. Poté byly otázky pro dítě, které má odcházet z dětského domova, dohromady bylo těchto otázek také 8. A poslední otázky pro dívku, která dětským domovem v Mariánských Lázních prošla, té jsem položila celkově 9 otázek.

Otázky byly zaměřené na pobyt v dětském domově, přípravu na samostatný život, jak probíhá tato příprava a co by rádi změnili. A nakonec jaká je realita z různých pohledů na danou věc, především z pohledu dívky, která prožila tuto skutečnost v nedávné době. Jako výzkumná metoda byl použit kvalitativní výzkum, konkrétně strukturovaný rozhovor.

Cíl obsahoval již zmíněné tři výzkumné otázky. Samotný cíl byl naplněn jen částečně. Uvědomuji si, že praktická část neodpovídá daným požadavkům, objektivní důvod, proč se to stalo, je nedostatek času na zpracování praktické části. První komplikace byla v podobě pandemie, hrozba chycení COVIDu-19, neboli koronaviru, byla na takové úrovni, že jsem neměla po dva měsíce přístup do dětského domova. Kvůli tomu mi zbývalo jen málo času na rozhovory, které nemohly proběhnout opakovaně. V čase, kdy jsem již mohla dětský domov navštívit, po uvolnění opatření, týkajících se pandemie, probíhal konec školního roku a příprava na prázdniny, což pro dětský domov znamená velice nabitý program.

Dalším problémem byl i nedostatek dětí před odchodem ze zařízení, v dětském domově se nacházely pouze dvě děti, které budou zanedlouho odcházet, chlapec a dívka. Chlapec našťastí ještě na prázdniny v té době nikam neodjel, ale dívka bohužel ano, vracet se bude až v září. Kvůli tomu jsem k ní tedy neměla přístup a rozhovor mohl tedy proběhnout jen s jedním dítětem před odchodem. Příště bych se snažila rozhovory již při první návštěvě více zaměřit na dané téma a výzkumné otázky.

I přesto jsem se díky rozhovorům přesvědčila, že každý z informantů má na danou věc jiný pohled, jinou zkušenost. Jak se ukázalo, dětské domovy jsou nadále důležitou součástí našeho systému. Bez nich by byly děti ještě více ztracené a postižené poruchami ze svých biologických rodin. Dětské domovy jim mohou pomoci stát se normálně fungujícím jedincem ve společnosti, který může dosáhnout svých životních cílů, bez zbytečně zátěže. Díky přípravě, kterou dětské domovy poskytují v oblasti starání se o domácnost, samu sebe a finance, se mohou děti z takovýchto zařízení adaptovat do běžného života často bez větších problémů. Avšak jak se také ukázalo, příprava není 100%. Jsou i případy, které nedopadly dobře, děti se vracejí do svých původních rodin, přiklání se ke zlovykům a špatnému životnímu stylu svých rodin. Je ovšem očividné, že bez dětských domovů by procento takovýchto případů bylo mnohem vyšší.

POUŽITÁ LITERATURA

BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ, Marta, 2008. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-392-5.

BITTNER, Petr, HAVIGEROVÁ, Jana, JANIŠOVÁ, Ivana a LANGHANSOVÁ, Hana, 2007. *Děti z ústavů!: Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Artron 2005, s.r.o., www.artron-one.eu, © Liga lidských práv. ISBN 978-80-903473-4-2.

DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Avicenum. Praha.

DUNOVSKÝ, Jiří, 1999. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.

GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena, 2015. *Psychologický slovník*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.

HELUS, Zdeněk, 2015. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.

JANSKÝ, Pavel, 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie. 115 s. ISBN 978-80-7435-534-9.

KOVAŘÍK, Jiří, BUBLEOVÁ, Věduna a ŠLESINGEROVÁ, Kateřina, 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-957-7.

KRAUSOVÁ, Lucie a NOVOTNÁ, Věra, 2006. *Sociálně – právní ochrana dětí*. ASPI. Praha. ISBN 80-7357-214-1.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LOVASOVÁ, Lenka, 2006. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-66-0.

MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana, ŠABATOVÁ, Anna, BUBLEOVÁ, Věduna, VÁVROVÁ, Alena, VANČÁKOVÁ, Martina, FRANTÍKOVÁ, Jana, JANIČKOVÁ, Renata a FOLDA, Jan, ed., 2009. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. ISBN 978-80-254-4799-4.

MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed., 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-x.

MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich, 1997 citováno dle LUDEWIG, Kurt, 1994. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum. ISBN 08-011-86.

ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo a HYTYCH, Roman, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. 12 s. ISBN 978-80-210-6382-2.

SUCHÝ, Oldřich a ŠVANCAR, Zdeněk, 1972. *Mládež a kriminalita*. Melantrich. Praha.

VOCILKA, Miroslav, 1999. *Dětské domovy v České republice: charakteristika jednotlivých dětských domovů*. Praha: Aula. ISBN 80-902667-6-2.

VOTRUBA, Svatopluk, 2011. *Dětský domov – záchrana i prokletí*. Třebíč: Akcent. 73 s. ISBN 978-80-7268-814-2.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál. Praha. 320 s. ISBN 80–7178–802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie, 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0.

VÝROST, Josef a SLAMĚNÍK, Ivan, 1998. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál. ISBN80-7178-269-6.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka, 2003. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde. ISBN 80-86131-44-0.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva, 2005. *Základy pedagogiky*. Praha: Vydavatelství VŠCHT. ISBN 80-7080-573-0.

ŠVANCAR, Zdeněk a BURIANOVÁ, Jana, 1988. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: SPN.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině.

Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Vyhláška č. 438/2006 Sb., Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dětský domov Mariánské Lázně a Aš: příspěvková organizace [online]. [cit. 2020-07-03].

Dostupné z: <https://www.ddmla.cz/pracoviste-marianske-lazne>

DOM: Dům otevřených možností [online]. [cit. 2020-07-02]. Dostupné z: [https://dom-](https://dom-os.cz/organizace/o-nas/)

[os.cz/organizace/o-nas/](https://dom-os.cz/organizace/o-nas/)

Nadace Terezy Maxové dětem [online]. [cit. 2020-07-02]. Dostupné z:

<https://www.nadaceterezymaxove.cz/o-nadaci/nase-poslani/>

PLACÁKOVÁ Lucie, PLACÁKOVÁ Markéta, SMOLÍKOVÁ Kateřina, VOSÁTKA Jakub a Horák

Jakub, 2011. Integrace dětí z dětského domova do běžného života. In: *Hospodářská a*

kulturní studia [online]. Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze. Dostupné z:

<http://www.hks.re/wiki/integrace_deti_z_detskeho_domova_do_bezneho_zivota>

Správný start: rok života, který Tě připraví na budoucnost... [online]. [cit. 2020-07-02].

Dostupné z: <http://www.spravnystart.cz/>

Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách. In: *Šance dětem* [online]. 08.01.2015.

aktualizováno 27.01.2020. [cit. 2020-06-09]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz>

[/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/vychovne-](https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/vychovne-)

[problemy-v-dysfunkcnich-rodinach.shtml](https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach.shtml)

Zákony pro lidi. *Zákon č. 109/2002 Sb.: Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné*

výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských

zařízeních a o změně dalších zákonů. [online]. 29.03.2002 [cit. 2020-07-02]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Mezinárodní smlouvy

Příloha č. 2: Zákony upravující problematiku práv dětí a ústavní výchovy

Příloha č. 3: Rozhovor s paní ředitelkou

Příloha č. 4: Rozhovor s vychovatelem

Příloha č. 5: Rozhovor s dítětem před odchodem

Příloha č. 6: Rozhovor s dítětem po odchodu

Příloha č. 1: Mezinárodní smlouvy

Níže uvedené mezinárodní smlouvy jsou v České republice závazné na základě článku 10 Ústavy ČR. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

- **Úmluva o právech dítěte (publikována pod č. 104/1991 Sb.)**

Úmluva o právech dítěte je bezesporu nejdůležitějším dokumentem v oblasti práv dětí, už vzhledem k počtu států, které ji ratifikovaly. Byla přijata v listopadu 1989 na půdě OSN. V platnost vstoupila v září 1990. Tehdejší ČSFR podepsala Úmluvu hned první den její platnosti dne 30. 9. 1990 a následně ji ratifikovala. Úmluva o právech dítěte vychází ze zásady „Tři P“: „provision“, zahrnující přežití a rozvoj dětí, zajišťování či zabezpečování vývoje dětí, „protection“, neboli ochrana dětí a „participation“, tedy účast dětí na životě společnosti a jejich právní subjektivita.

Úmluva o právech dítěte ukládá státům mimo jiné povinnost při všech činnostech týkajících se dítěte brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy. Dítě má právo se svobodně vyjadřovat ke všem záležitostem, které se jej dotýkají, přičemž se jeho názorům musí věnovat patřičná pozornost. Stát má dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc jeho obětem. Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo v nutných případech umístění v příslušném zařízení. Dítě, které bylo příslušnými orgány dáno do péče, na výchovu nebo na léčení, má právo na pravidelné hodnocení svého umístění. Stát má dětem, které se staly obětí ozbrojených konfliktů, mučení, zanedbání, zneužívání nebo vykořisťování zabezpečit vhodné léčebné prostředky k jejich zotavení a znovu začlenění do společnosti.

- **Evropská úmluva o výkonu práv dětí (publikována pod č. 54/2001 Sb.m.s.)**

Evropská úmluva o výkonu práv dětí je méně známá než Úmluva o právech dítěte. Byla přijata 25. 1. 1996 ve Štrasburku na půdě Rady Evropy, v platnost vstoupila

1. 7. 2000. Podepsalo ji 24 států, z toho zatím 11 ji ratifikovalo, Česká republika je jedním z nich. Úmluva pro ČR vstoupila v platnost 1. 7. 2001.

Účelem této úmluvy je, v nejlepší zájmu dětí, podporovat jejich práva, poskytnout jim procesní práva a usnadnit jejich výkon tím, že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, které se jich týkají, a mohly se jich účastnit. Podle úmluvy dítě, které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci, bude mít v soudním řízení, které se jej týká, právo na informace a na vyjádření názoru v řízení. Při rozhodování musí soud zabezpečit, aby dítě obdrželo všechny informace, umožnit dítěti vyjádřit svůj názor a vzít názor dítěte náležitě v úvahu.

Zástupce dítěte má povinnost poskytovat dítěti informace, objasňovat mu důsledky možných soudních rozhodnutí, zjišťovat jeho názor a zprostředkovat jej soudu.

- **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva, publikována pod č. 209/1992 Sb.)**

Evropská úmluva byla sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950, dne 21. února 1991 byla v Madridu podepsána jménem České a Slovenské federativní republiky ve znění protokolů č. 3, 5 a 8. Úmluva vstoupila v platnost pro ČSFR dnem 18. března 1992. Dále jsou pro Českou republiku závazné: Dodatkový protokol sjednaný v Paříži dne 20. března 1952, protokoly č. 2, 4, 6, 7 a 9. Poslední vstoupil v platnost dnem 1. října 1994.

Úmluva se netýká jen práv dětí, ale všech osob, tedy i dětí a jejich rodičů. Je významná vzhledem k tomu, že z ní vyplývají práva přímo jednotlivcům, nikoli jen povinnost státu zakotvit určitá práva ve svém zákonodárství, jak tomu bývá u jiných úmluv. Navíc jednotlivci, nevládní organizace nebo skupiny osob považující se za poškozené v důsledku porušení těchto práv se mohou po vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků obracet se svými stížnostmi na Evropský soud pro lidská práva (ESLP), jehož rozhodnutí jsou pro Českou republiku závazná. ESLP může stěžovateli přiznat finanční odškodnění, které je mu stát povinen zaplatit, nemůže však měnit rozhodnutí vnitrostátních orgánů.

Z hlediska výkladu jednotlivých článků Evropské úmluvy je velmi důležitá také judikatura ESLP, která je konkretizuje. Na práva dětí a rodičů dopadají především články

6 (právo na spravedlivý proces), 8 (právo na respektování rodinného a soukromého života) a 14 (zákaz diskriminace založené na jakémkoli důvodu při užívání práv a svobod přiznaných úmluvou).

- **Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)**

Je součástí ústavního pořádku ČR. Výklad jednotlivých článků nalezneme v judikatuře Ústavního soudu ČR. Na práva dětí a rodičů dopadá především článek 32.

Příloha č. 2: Zákony upravující problematiku práv dětí a ústavní výchovy

- **Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)**

Zákon o rodině upravuje v této souvislosti zejména vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost (včetně jejího omezení, pozastavení a zbavení), vyživovací povinnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, nařízení ústavní výchovy, určení rodičovství, osvojení, poručnictví a opatrovnictví.

- **Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.)**

Sociálně-právní ochranou se rozumí ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Zákon upravuje opatření sloužící k ochraně dětí a postup orgánů vykonávajících sociálně-právní ochranu.

- **Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb.)**

Zákon upravuje výkon ústavní výchovy v těchto typech zařízení: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Zákon dále upravuje práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní výchově, osob odpovědných za výchovu, práva a povinnosti ústavních zařízení (resp. ředitele).

Příloha č. 3: Rozhovor s paní ředitelkou

1. Jaké máte zkušenosti v oboru a proč jste si zrovna toto zvolila?

„Vystudovala jsem filozofickou fakultu a tuto práci jsem si vybrala díky mému vztahu k dětem. Také mě baví práce v managementu.“

2. Kolik dětí máte momentálně na starost?

„Neustále se to mění, celková kapacita je 72 dětí, v Aši 40 a v Mariánských Lázních 32. Pro rychlý přehled mám na stěně udělanou tabulku.“

3. Odkud děti obecně pocházejí (typ rodiny)?

„Dysfunkční a afunkční. Rodiny, kde hraje roli alkohol, drogy, špatné sociální prostředí. Rodiče, kteří nezvládají výchovu svých dětí, nedohlíží nad docházkou svých dětí ve škole, nepracují, někteří jsou i ve vězení.“

4. Co všechno pro děti a jejich přípravu na samostatný život děláte?

„Při odchodu jim zařizujeme vlastní bydlení, pomáháme s hledáním práce, je možné dostat až 25 tisíc odchodného v podobě praktických věcí, například vybavení domácnosti jako jsou hrnce, celkově věci potřebné k zařízení bytu, někdy zaplatíme nájem nebo řidičský průkaz.“

Velice s námi spolupracuje nadace Dejme šanci dětem, je to nadace, se kterou mám nejlepší zkušenosti ve všech ohledech. Pro děti, které odcházejí nadace nabízí startovací balíček v podobě luxu, mikrovlnné trouby či mopy apod.

Dále dětem i po odchodu stále nabízíme rady, pokud potřebují s něčím pomoci, ať už jde o rady do osobního života nebo jen pomoc s vyplněním důležitých dokumentů. Zároveň je vychovatelé učí finanční gramotnost, správné chování jak ve společnosti, tak i doma.“

5. Co je podle vás z toho nejlepší?

„To nejde říct, podle mého je všechno stejně důležité. Především na všechno připravovat postupně, aby děti nebyly přehlcené informacemi, které si nebudou nakonec pamatovat. Také je dobré začít je připravovat až před koncem jejich pobytu, aby zkušenosti mohli ihned využít prakticky. Máme i sociální pracovníci, která s dětmi chodí

na úřad a vyplňování důležitých věcí dělají na místě spolu. Důležité je také brát v potaz individualitu každého dítěte a podle toho zvolit správný přístup přípravy.

Jedna z věcí, se kterou mají děti problém jsou naivní představy o životě, ze své rodiny jsou převážně zvyklé na dávky a neuvědomují si, že existuje něco jako výplata. Všechno tohle je musíme naučit, uvést je do reality.“

6. Co byste ráda ještě změnila abyste dětem pomohla ještě více?

„Nic takového není. Když se něco takového najde, vždy se snažím danou věc co nejdříve zrealizovat.“

7. Víím, že děti dostávají kapesné, jak přesně to funguje?

„Děti mají nárok na kapesné jednou za měsíc, zároveň mohou být příjemci svých vlastních příjmů, například sirotčí důchod, vlastní peníze od rodičů, odškodnění za úraz a tak dále. Při manipulaci s prostředky dětí je postupováno v souladu s platnou legislativou. Děti si finanční prostředky ukládají v pokladně svého skupinového vychovatele a podle potřeby a po konzultaci s vychovatelem si je proti podpisu vyzvedávají. Děti si své finance mohou také ukládat na vkladní knížky, zejména v případě sirotčích důchodů.

Dětem ovšem kapesné dělá problém a celkově finance nezvládají, tím, že jsou zajištěné, tak nemají potřebu šetřit na život po domově. Proto se je snažíme naučit co nejvíce regulovat výběr peněz, aby jim to v ideálním případě vydrželo alespoň na půl měsíce.“

8. Co podle Vás musí splňovat správný vychovatel?

„Tohle je velice těžká otázka. Důležité je, aby měl rád děti, měl k nim kladný vztah, mít tuto práci jako poslání, a ne jako povinnost kterou dělá pro peníze. Musí v tom být celým srdcem. Dále samozřejmě vzdělání v oboru Vychovatelství a Speciální pedagogiky, zkušenosti, empatie. Musí umět s každým dítětem zacházet podle jeho potřeb, jeho osobnosti, individuality. Což je kolikrát velice problémové jak pro vychovatele, tak pro děti, které různé přístupy mohou brát jako něco neférového. Nezkušeným vychovatelům toto dělá veliké potíže. Důležitá je znalost psychologie dítěte, být morální, charakterní. Také se snažím o to, aby se vychovatelé neměli, byli zde nastálo, aby děti měli alespoň někde něco stabilního.“

9. Existuje nějaký faktor, podle kterého jde poznat, jestli dítě bude mít těžší začátek po odchodu?

„Toto nejde vyloženě říct. Jsou velice časté případy, kde se zdá že je dítě připraveno, ale těsně před odchodem se něco pokazí. Například u dívek je velice časté že se zamilují a opustí vše důležité. Jedna dívka již měla jít na vysokou školu, velice chytrá, ale zamilovala se a nedokončila ani střední školu. V tu chvíli totiž neumí racionálně zhodnotit situaci, chtějí svobodu, domov bez řádu. Ale pokaždé se bohužel spálí. Proto se snažíme jim alespoň poradit přerušit studia, aby jim zůstal status studenta a mohli se, popřípadě nejdéle do roka od odchodu vrátit. Jelikož zákon dovoluje, aby děti mohli v dětském domově při studiu zůstat do 26 let. Bohužel, ale od fungování této možnosti, využilo tuto pomoc návratu jen jedno z dětí.“

10. Máte přehled o některých dětech i po jejich odchodu? Daří se jim?

„Přehled mám, o všech ne. Velmi často je situace taková, že ihned po odchodu se neozvou, jelikož si užívají svobodu. Ale během několik měsíců přijdou, pro radu či jen povědět novinky. Pak jsou tu samozřejmě tací, co přijdou až po letech se svou vlastní rodinou, a pak jsou tu bohužel i tací kteří nepřijdou vůbec, ale to se stává velice výjimečně.“

11. Před několika lety jste změnili systém, jak to probíhalo?

„Bylo to těžké, nové, nevěděli jsme, co nás bude čekat. Situace byla taková, že v Karlovarském kraji bylo zavedeno zrušení kuchyně s kuchařkami, děti si měli začít vařit sami, chodit na nákupy a všechno s tím spojené.

Z dlouhodobého hlediska je to výborná věc, na samostatný život velice dobrá příprava, naučí se vařit, zacházet s limitem peněz při nakupování. Začíná se vlastně už s malými dětmi, které pomáhají například krájet vhodné potraviny, či jen něco uklidí.“

12. Chcete dodat něco na závěr?

„Ze své práce mám velice dobrý pocit. Bohužel naše obrovská práce a úsilí není kolikrát ceněná, ale proto to neděláme a snažíme se názor na dětské domovy změnit. Jelikož jsou hodně kritizované. Kritika ano ale v přiměřené míře, dle mého jsou dětské domovy nadále velice důležité, pěstounská péče není schopná pojmout všechny děti,

které to potřebují. Jak z důvodu nedostatku pěstounských rodin, z mála zkušeností, není to lehká práce tak i z hlediska rodiny.

Až dvě třetiny dětí, které do ústavní péče přichází jsou romského či poloromského původu. Obvykle také přichází několik sourozenců najednou, dalším faktorem je věk kdy od vlastní rodiny odcházejí, obvykle mezi 13 až 15 lety, a kdo si takové děti dobrovolně vezme pod své křídlo? Málokdo, a proto je podle mého existence dětských domovů velice důležitá.“

Příloha č. 4: Rozhovor s vychovatelem

1. Jak dlouho pracujete v tomto oboru?

„V dětském domově pracuji již 16 let.“

2. Baví vás to?

„Měl jsem nějaké krize. Ze začátku jsem přišel velice zapálený do práce, musel jsem si dodělat pedagogické vzdělání, vychovatele a speciální pedagogiku. Prací jsem žil, včetně celé mé rodiny. Vzali jsem si dokonce do své rodiny dvanáctiletého chlapce a byl s námi až do dospělosti.“

Bohužel po 14 letech přišla velká krize, vyhoření, měl jsem toho plné zuby, necítil jsem tu odezvu od dětí. Ty děti, které mě naplňovaly, které byli akční, mám rád, když se jezdí na kole, lyžuje se, pořád se něco děje. Dříve jsem na to kluky, které jsem měl na starost naučil. Vždy když jsem přišel do práce tak mě nadšeně vítaly s dotazy „Tak co už jedem?“, sedli jsme na kolo a celý den byli pryč, někdy jsme si dokonce udělali i večeri pod stromem. Vážně jsem měl akční skupiny a postupně se to z těch dětí vytratilo, všímal jsem si, že to bylo s nástupem mobilů. Sám jsem cítil že jim nemám co předat, musím je do těch aktivit nutit, takže jsem během roku vyhořel a furt jsem se sám sebe ptal, jestli to má smysl a dal jsem výpověď. Byl jsem rozhodnutý, že půjdu pryč, ale jak jsem to hodnotil, plusy a mínusy, ubral jsem si ze svých nároků na děti, mám to opět srovnané a práce mě baví stejně jako předtím. Přemýšlel jsem v období lhůty výpovědi, přibližně půl roku, zároveň jsem si i vybíral dovolenou a v tom volném čase jsem si to vše srovnal. I kolegové mi říkali že bych měl zůstat, protože ten dětský domov by měl beze mě úplně jiné ražení. Asi jsem se s tím pak nějak ztotožnil.“

3. Je těžké se o děti starat?

„Jak o které, záleží na věku. Každý má svou parketu, já se raději starám o ty větší děti, s ohledem na tu akčnost. Ale samozřejmě mi nevadí starat se o ty menší děti. Tam zase je ta radost, že ty děti jsou více ochotný s námi něco dělat. Ale jak říkám, každý má tu svou parketu a u mě to jsou ty starší děti.“

4. Myslíte si, že děti dostatečně připravujete na samostatný život?

„V rámci možností si myslím že ano. Mám totiž srovnání s jinými dětskými domovy, ne že bych tam pracoval, ale vím to od kolegů z oboru, od dětí z jiných dětských domovů, přes vrstevníky z našeho dětského domova, kteří jsou s nimi v kontaktu. Přejde mi, že se řadíme mezi přísný dětský domov. Snažíme se s nimi dodržovat přísný režim co se týče přípravy do školy, vím že jsou i dětské domovy, kde děti přijdou ze školy, hodí tašku do kouta a jdou pryč. To se u nás nestane, o to více musíme vydat energie. Jsou samozřejmě i děti, který nemají potenciál a s těmi je práce těžší. Pak jsou ale děti jako je chlapec, kterého jste vyzpovídala, mají základ a dětského domova si váží. Ve chvíli, kdy si ho váží a uvědomují si jeho hodnoty, v tu chvíli je to lepší, díky tomu jsou i schopný připravit se na život.“

5. Co proto vy konkrétně jako vychovatel děláte?

„Snažím se děti učit a připravovat intuitivně, stejně jako v mé vlastní rodině. Snažím se s nimi žít a zapojovat je do toho života, včetně například nákupu. Nedělám za ně věci, když už tak je dělám s nimi. Z toho oni doufám dokážou vyčíst, co je do toho života potřeba. Důležité je stát se pro ně vzorem, jakmile se pro ně stanete vzorem, kopírují po vás věci, které jsou důležité. Již několikrát se mi stalo, že mi volaly a chtěly radu, nebo se jim něco povedlo, s radostí. Když si děti člověka váží tak si pak vzpomenou na takový okamžiky, když jsou dospělými lidmi a ozvou se.“

Taky spolu vaříme, to obvykle probíhá tak, že všichni naběhneme do kuchyně, já rozdám úkoly, kdo co bude dělat a dohlížím na ně. Ještě před samotným vařením sedneme na kolo a jedeme nakoupit. Po rozdání úkolů na děti dohlížím, popřípadě něco sám připravím. Jídelníček je daný předem s možností improvizace, důležité je splňovat tzv. spotřební koš, to znamená, aby děti měly dostatek luštěnin, ryb, masa, zeleniny apod., máme návod od paní, která ním připravuje jídelníček.“

6. Jaké aktivity a povinnosti jsou podle vás pro děti nejdůležitější ke správné přípravě na samostatný život?

„Asi žítí v těch rodinných skupinách, že si sami vaříme, sami si nakupujeme, spoustu dalších věcí. Také je důležité brát ohled na věk, velkou holku nebo velkého kluka klidně mohu poslat samotné na nákup potravin nebo ošacení a mohu sledovat, zda si

vybere dobře, je to proces. Malé děti, které ještě nejsou znalé všeho, co se od nich očekává, těm to trvá, musí se více držet za ručičku. Pokud při nákupu ukážou na něco, co chtějí, musí zároveň odhadnout cenu té věci a zda je opravdu tak důležitá. Aby měly přehled. Jindy si sedneme a nákup si převedeme do představy, jak dlouho by na ten nákup musely vydělávat. To samé, když jsme na zahradě a pracujeme, říkám jim, aby si představily, kolik peněz by za to v zaměstnání dostaly a také co by za to mohly zaplatit. Díky tomu se dostanu k tomu, zda ji taková práce bude stačit a bude je celý život bavit, nebo by rádi spíše chtěli dál studovat, pokud k tomu mají potenciál a mít příležitost vydělat si jinou prací, více peněz. Samozřejmě je toto opět individuální a záleží, jak je každý jinak stavěný.

Jeden sponzor nám brával děti na dvou denní kemp, kde děti získávaly vědomosti ohledně nájmu, účtů a životě. Učily se tam základní věci jako vyplnit složenku, nebo na nástěnce byla tabulka kolik si člověk může vydělat v různém zaměstnání, fiktivně platily různé věci a zjistily kolik jim zůstalo. Do teď si bereme například peníze z Dostihů a sázek a vlastně si „hrajeme“ a zkusíme hodnotu peněz. Dám jim určitý obnos jako výplatu a zeptám se jich co by si chtěly koupit. Někteří rovnou jsou a koupí si motorku, na nic jiného jim nezbude, pak jsou další, kteří za mnou přijdou a řeknou že neví a ptají se mě co by si měly pořídit. V takové chvíli jim říkám že nic, že nejdříve musí zaplatit to co je důležité, složenky, nájem apod. A až potom co jim zbude, z toho si mohou našetřit na to co chtějí. A vždycky jsou z toho překvapené.“

7. Je něco, co byste chtěl vy sám změnit či vylepšit?

„Problém vidím v tom, že vlastně neexistuje efektivní mezičlánek mezi dětským domovem a samostatným životem, kde by se ty děti mohly adaptovat do života po domově. V rodině to tak například funguje, tam když děti odcházejí tak zároveň zůstanou v blízkém kontaktu, to v dětském domově není úplně možné.

Potom nastanou dvě věci, dítě nemá kam jít, ztrácí se a je mu smutno, protože již není obklopený životem, ve kterém se neustále něco děje jako tomu bylo v dětském domově. Nedokáže najednou zapadnout do toho obyčejného života a díky tomu že si neví rady, sahají často po alkoholu nebo hůře. Nebo se vrací do těch svých rodin, které mají zažitý špatný životní styl a ty děti, které už vlastně nejsou tolik dětmi do tohoto životního stylu spadnou také.“

8. Máte přehled o dětech, co už odešli? Jsou na tom dobře?

„Mám docela velký přehled. A 25 % procent bych řekl že se má dobře.“

Příloha č. 5: Rozhovor s dítětem před odchodem

1. Jsi tu spokojený?

„Ano.“

2. Co tě tu nejvíce baví?

„Nejvíce mě baví sporty, především fotbal. Umím taky hrát na kytaru, klavír a bicí. Jezdíme na hory na Klínovec, tam lyžuji i jezdím na snowboardu.“

3. Jaké jsou tvoje plány do budoucna?

„Mít skvělou práci, byt, auto. Studuji hotelovou školu, takže bych chtěl dělat v gastronomii, vaření mě baví.“

4. Přejde ti, že tě tu připravují dobře na budoucí samostatný život?

„Určitě, hospodaříme s penězi, vařím.“

5. Čím se liší život zde v dětském domově a u tebe doma?

„Svobodou, doma nemám takový řád a pravidla jako v dětském domově.“

6. Co ti na tom přijde nejlepší, a naopak co nemáš rád?

„Mám rád rozdělení do věkových kategorií, nerad nic nemám.“

7. Těšíš až budeš žít mimo dětský domov?

„Ano, na dětský domov budu vzpomínat s radostí.“

8. Cítíš se být připraven na život po dětském domově?

„Co se týče vyplnění smluv, složenek a takových věcí, tak úplně ne, ale doufám že se to do odchodu naučím.“

Příloha č. 6: Rozhovor s dítětem po odchodu

1. Jak dlouho si v dětském domově pobývala?

„Byla jsem tam od svých 13 let, z důvodu špatného fungování mé matky. Zůstala jsem tam 5 let až do vyučení.“

2. Byla si tam spokojená?

„Ano na 100 %. Nadále dětský domov pravidelně navštěvuju, jsem tam prakticky pořád. Líbilo se mi, že jsem měla, co jsem potřebovala, pravidelné jídlo, školu, zábavu, to v normálních rodinách děti kolikrát nemají. I když zase mají něco jiného...“

3. Co tě tam nejvíce bavilo?

„Víkendové plány, které nám dělali. Nejlepší vzpomínky jsou ale z hor, kde jsme trávili vždy celý týden, ráda jezdím na lyžích. Taky návštěvy koncertů. Dobré bylo že nám i splnili to co jsme chtěli, nenutili nás jít na školu v našem městě, ale mohli jsme i dojíždět do vedlejšího na můj obor, platili jízdné i obědy. Nebo když jsem chtěla nové džíny, dostala jsem je, musela jsem čekat třeba dva týdny, zlepšit si nějakou známku ve škole, nebo udělat nějakou povinnost navíc ale to vůbec nevadilo.“

4. Jaké byly tvé plány do budoucna a jak se liší s realitou?

„Už od svých 15 jsem chtěla být kadeřnicí, a to se mi i splnilo. Hned po odchodu z dětského domova jsem se odstěhovala do Prahy, kde jsem byla kadeřnicí půl roku. Poté jsem se vrátila sem a chtěla si otevřít salón, do teď jsem dělala jen vedoucí salónu. Chvilku jsem i pracovala ve fabrice, když salón zavřeli. Teď se ale blíží ta chvíle, kdy si ten salón budu moct otevřít.“

5. Co byla nejlepší příprava, kterou ti dětský domov dal?

„Přísnost. Jak pravidla, tak vychovatelé. Starost starších dětí o ty mladší, vaření, to nám hodně pomohlo.“

6. Kde naopak něco chybělo?

„Úřady. Neměla jsem tušení, co mám dělat. Taky by bylo lepší, kdyby se celkově více zaměřovali na děti těsně před odchodem. Bylo by dobré udělat nějaké školení, sednout si s někým před odchodem, zeptat se kde chci žít, co chci dělat, říct na jaký úřad

si zajít, jak to funguje se zdravotním a podobně. Přišlo mi to hrozně rychlé, ihned odejít, jakmile musím. Oni to samozřejmě viděli jinak, ale pro mě to bylo citlivé a vnímám to jinak. Taky by mohli více naslouchat dětem, co se týče názorů na vychovatele.“

7. Strádala si v něčem po odchodu a v čem? Kdo ti pomohl?

„Ano, celkově to jednání s úřady a podobně. V Praze jsem bydlela v sociálním zařízení Sámovka. Zde byl sociální kouč, který mě vším, co jsem potřebovala provedl. Všechny úřady se mnou oběhal a naučil mě co mám dělat. Bez Sámovky bych byla úplně ztracená. V první práci mimo dětský domov jsem například nedostala plat za dva týdny práce, protože jsem neměla smlouvu, nevěděla jsem, že ji mám udělat ihned. Sámovka mi celkově velice pomohla, díky ní jsem se dozvěděla že mám i od jedné nadace nárok na zaplacení řidičského průkazu, který si během příštího měsíce i začnu dělat.

Taky si myslím, že by měli zvýšit odchodné, na ruku jsem dostala jen pět tisíc. Nájem v Sámovce jsem měla předplacený od dětského domova na tři měsíce, což je devět tisíc. Dostala jsem startovací balíček, ale bez práce jsem ho musela prodat, pět tisíc mi bez práce v novém městě nevystačilo. A bohužel je prodej startovacího balíčku běžnou záležitostí.

Bylo by lepší, kdyby celou částku odchodného dávali rovnou na ruku. Víím, že některé děti by to hned utratily, proto alespoň u těch, u kterých ví, že by to neudělaly. Je to složité, ale chtělo by to nějaké zlepšení. I přesto že jsem měla našetřeno z brigády asi osm tisíc, na začátek mi to nestačilo.“

8. Jak to máš v životě teď?

„Jak jsem už říkala, mám v plánu si během dvou až tří měsíců otevřít vlastní salón, místo máme s kamarádkou a vlastně obchodní partnerkou pronajaté a budeme provádět rekonstrukci a vlastně výbavu celého salónu.“

9. Jaké máš celkově vzpomínky na dětský domov?

„Když bych začala nejhorší vzpomínkou tak to bylo, když rok před mých odchodem jsem přišla o vychovatelku, kterou jsem měla od těch svých 13. Vzala pozici v kanceláři a s tou novou jsem si nerozuměla. Jako děti jsme mezi sebou vycházely parádně.

Taky mě mrzí, že jsem musela odejít hned v den svých 18. narozenin, vyučila jsem se totiž už v 17. Dokonce, jsem měla slíbenou oslavu od vychovatelů i dětí, která díky tomu neproběhla.

Z pozitivní stránky to jsou určitě ty výlety a koncerty, jak jsem už říkala. Ale taky to, že před odchodem asi rok jsem dostala samostatný pokoj, musela jsem jen chodit na jídlo a dělat stále své povinnosti, ale jinak jsem měl své soukromí. Ráda chodím i do teď pro rady k vychovatelům, nebo se jen něčím pochlubit.“